БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

1963 ч. ЯНВАРЬ 24 ЧЕТВЕРГ № 20 (5424).

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң,

Тыва АССР-нин Дээди Совединин органы

Өртээ 2 көп.

ОЛ—БАШКЫДАН ХАМААРЖЫР

Бистиң чуртувустуң муң-муң мурнакчы башкылары болгаш чүс-чүс башкылар коллективтери өреникчилерин бир класынга ийи чыл өредирин чок болдурары дээш чүткүлдүг ажылдап, хөй талалыг, байлак методиктиг арганарны ажыглап турарлар. Ийи чылчылар биске турган болгаш турар-даа ужурлуг дээр шын эвес, эргижирээн «аарыгдан» үштүнүп болурунуң хемчегери бар, ол болза башкының бодундан улуг хамааржыр дээрзин оларның ажылчорудулгазы амыдырал кырынга бадыткан көргүскен.

Маңаа чижек кылдыр Липецк областың башкыларының дуржулгазын ап көрээл. Ында 400 ажыг школалар (оларның иштинден чүс ажыы—ортумак болгаш сес чылдың) ийи чылчылар чок ажылдап турар. Оларның ажылының чедиишкиниг кол үүлү болза, кичээл бүрүзүн бедик идейлиг деңнелге арттырип, бүгү кичээлдің дургузунда өреникчиниң чаңгыс-даа минутаны халас арттырбейн, идепкейлиг өренирин чедип ап турары болур.

Өреникчини ол класынга ийи чыл өредирин чок болдурарының айтырыы бистиң республикага сөөлгү үш чылдардан бээр чедиишкиниг шинтпирлеттинип турар апарган. Кызылдың № 5 эге школазының башкызы Екатерина Ивановна Лубошникова 1960—1961 өредилгеге чылындан бээр бодунуң класынга чангыс-даа ийи чылчылар чок ажылдап келген. Хөй чылдарда эге класстарга ажылдап келген дуржулгалыг башкы Екатерина Ивановна чаа теманы өредирде, оны мурнундагы өреткени-биле харылаштырып, чыдып каап турар өреникчилерни кичээлдерге колдадыр айтырып, оларже улуг кичээнгейни салып, класстан дашкаар үеде немелде дузаламчы кылдыр, өреткен үүлдерин катап-катап тайылбырлап берип турар.

Шагаан-Арыгның № 1 школазының биология башкызы Татьяна Яковлевна Знаменская класстан дашкаар үеде өреникчилерни хемче, аргаже экскурсияладып, кожазында «Улуг-Хая» совхозтун ажыл-агыйы-биле таныштырып, ол-ла көрген, билген үүлдерин уругларының боттарынга кичээл үезинде чугааладып, бижимел ажылдарны кылдыртып турар. Ындыг арга-методтарны ажыглап турган, эш Знаменская башкылап турар эртеминге бирги чартык чылда чүс хуу өредилгени чедип алган.

Бистиң республикада үүгле тус-тус башкылар, класстар эвес, а бүдүн-бүдүн школалар безин ийи чылчылар чок ажылдаар деп сорулганы салып алганын билир болгай бис. Улуг-Хемде «Х Улуг-Хурал» колхозтуң Кара-Тал эге школазы (эргелекчизи Кыргыс Киим-оол) үш чыл улаштыр ийи чылчылар чок ажылдап турар. Ындыг болза-даа ындыг школалар республикада дыка эвээш болгаш чүс хуу өредилгелиг школа дээш демисел бисте чогуур хөгжүлдени албайн турар, ынчангаш бо талазы-биле ажылды күштелдирери чугула.

Ийи чылчыларның бар болуп турары чүүн-биле тайылбырлаттынарыл? Ол, чүүн-даа мурнунда, башкылал ажылында чамдык сандаранган чоруктуң уржуктары-дыр. Багай өренип турарларга чогуур үезинде ёзулуг дуза чедирбейн баарындан ол өреникчилер өредилге чылының эгезинден бээр өөрүнден чыдып каап эгелээр. Өренип шингээдип албаан тема, оон-биле кады, багай демдектер ол өреникчини сөөлүнде кээп, клазынга катап өренир, харын-даа чурум чок, школазын ара кааптар чорукка чедирип болур. Ындыг таварылганы болдурбазынче башкылар кичээнгейни бичии-даа кошкадып болбас.

Чаа үүлдү шингээттирери-биле кады мурнунда өренгенин үзүктөл чок харылзаштырар, кичээл үезинде бүгү классты чаңгыс аай эвиледдээр, эртем бүрүзүнге хөй-хөй практиктиг мергежилгелерни кылдырар кылдыр кичээлдерни ынчаар организастаары ажыктыг. Кошкак өренип турарларны кичээлдер соонда, азы үлдүн төнгенде эвес, а ол-ла кичээлге «өрү тыртар», оларга барла аргалар болгаш күш-биле дузалаар, өреникчиниң чедиишкин бүрүзүн мактаар, өскелерге дыңнадыр херек. Өреникчи бүрүзү-биле ажылдаарының бо ажыктыг аргазын башкылар эштер А. Б. Маскыр (Тес-Хем), К. Н. Иванова (Каа-Хем), М. И. Коростелева (Шагаан-Арыг), М. П. Ермишкина (Кызыл), Л. К. Дожувай (Тожу) болгаш өске-даа чамдык мурнакчы башкылар чедип ап турарлар.

Бирги чартык чылда Кызыл хоорайның, Улуг-Хемнин, Чөөн-Хемчиктин, Таңдының болгаш Барыын-Хемчиктиң школаларында өредилге хуузу эн-не куду болган. Бо районнарда ниитизи-биле үш мун ажыг өреникчи янзы-бүрү эртемнерге багай өренген. Тыва школаларның өреникчилери бирги чартык чылда орус дылга 3171, математикага 3200, тыва дылга 1000 ажыг кижи багайларлыг болган. Мындыг куду түннел үүден болганыл? Ол болза школаларга өредилге-кижизидилгелиг ажылдарны амыдырал-биле, хүн бүрү хөгжүп, сайзырап орар чаа үүл-биле кошкак холбаштырып, өреникчи бүрүзүнүң онзагай аажычаңын: оон өредилгээ сундулуун, негелделерин, амыдырал-чуртталгазының байдалын, четпестерин ханызы-биле өренип көрбейн турарындан хамааржыр. Оон ынай, өреникчилери хөй багай демдектерлиг болган, арифметика, орус болгаш тыва дыл башкыларының харыысалга чок ажылдаанын айтыр херек.

Улуг-Хем районнуң 5000 ажыг өреникчилериниң бирги чартык чылда 616 кижи багай өренген. Ол-ла үеде кандыг-даа чылдагаан чокка район школаларындан 19 өреникчи школазын ара каап, өренместей берген. Оларның хөй кезии «аарыг», «өөрени албас», «ада-незинин аайы-биле өске школада барган» дээн ышкаш, тодаргай эвес, будулгаазыныг чылдагааннар-биле өренмейн турарлар. Оларны школага дүрген келдиртир дээш райкүүском болгаш оон улус өредилге киллизи (эргелекчизи эш Шанна), черчерде көдээ Советтер шиитпирлиг хемчегни албайн, олутпай ёзу-биле ажылдап турар. Ол өреникчилер, багай өренгеннер ышкаш, база-ла силерге өрелиг арткан дээрзин утпас ужурлуг силер. Эрткен өредилге чылында бо районнуң школаларындан хөй-хөй уруглар өредилгезин база-ла чылдагаан чок кагган. Бо шыдажыр аргажок четпестер Улуг-Хемге моон сонгаар катаптавас ужурлуг.

Коммунизмниң тургузукчулары — бистиң школачыларывыстың келир үеги кижизидилгезинге, билиг-мергежилинге делгем орукту ажыдып эгелээр эге класстарга ийи чылчыларның бар турары школаның өредилге-кижизидилге ажылынга дыка шаптыктыг болгаш эптежип болбас чорук-тур. Оон дугайын эге класстарның башкылары шынгыызы-биле боданыр херек. Багай өренип, чыдып каап турарларны өске өөрүнүн деннелинге чедирер дээш өредилге чылының арткан ийиги чартында улуг күштү, аргаларны үндүрүп турган ажылдаар сорулганы бис.

«Коммунизмче шилчилге болза кижилерни... хөй-ниити болгаш күрүне амыдыралының, эртемниң болгаш культураның янзы-бүрү талаларынга идепкейлиг ажыл-чорудулганы кылып шыдаар коммунистиг медерелдиг болгаш бедик эртем-билиглиг кылдыр нижизидерин база белеткээрин айтып турар» деп, СЭКП-нин чаа Программазында айыткан. Бо улуг сорулганы күүседирин — школага өредилге ажылын үндезини-биле экижидерин, бир класынга ийи чыл өренир чорукту чок болдурарын башкылар коллективтеринден, улустуң башкызындан, партия, совет ажылдакчыларындан негеп турар.

Чеди чылдың бешки чылының баштайгы айында

Тес-Хем эргелелдиң ажыл-агыйларындан ажыл-ишчи допчу медээлер

«...ТЕРГЕНИ—КЫЖЫН БЕЛЕТКЭЭР»

Нарында «Коммунизмче орук» колхозтуң механизаторлары болгаш тараажылары чеди чылдың бешки чылының часкы хову ажылдарынга белеткелдерни күскээр кыжын-на организастыг чорудуп эгелээн. Ам колхозта 6 трактор, 8 сеялка, 3 андазын, 23 илиирлер хову ажылынга белеткеттинген. Септелге ажылы үргүлчүлевишаан. Бо чылдың тарылгазынга 1150 га черни механизаторлар эрткен күскү аңдарылга-биле белеткээн. Моон мурнунда Нарынның шөлдеринге ынча хире күскү чер аңдарылгазы чоруттунмайн турган.

Мурнакчы тракторист эш Чигжитке баштаткан звено ам тарылга шөлүнде тус черниң чемишчидилгези — өдекти сөөртүрүнче эгелеп киришкен.

1963 чылдың бирги кварталында күрүнеге эът болгаш сүт дужаарының планын чедиишкиниг күүседиринге чогуур кичээнгейни салып турар. Январьның бирги чартында колхоз квартал планына киришкен 20,2 центнер хаван эъдин, 1342 кг сүттү саткан.

АГААРДА «ДҮЖҮТ» АЖААП АЛЫЫШКЫНЫ

«Ак-Эрик» колхозтуң Агарда хойжулары чымыштыг, харысалгалыг ажыл-иште турар. Хойлар оолдап эгелээн. Кодан хойнуң ээлчеглиг оолдаашкынындан чаш төлдү бүрүн камгалап алыры дээрге хойжуларга «дүжүт» ажаап алыышкыны-дыр. Менди ажаап өстүрген хураган бүрүзү немелде эът болгаш дук.

Колхозтуң Агарда хойжуларының кыштагларында чеди чылдың бешки чылының баштайгы айының бирги чартында 2100 баш хойлар төрээн. Оон 2062 хураган менди камгалап алдынган.

Хүр кыштаглаашкын болгаш төрээн мал бүрүзүнүң чаш төлүн менди камгалап алыры дээш бригадалар болгаш хойжулар аразында чарышка эки түңнелдерни чедип ап турар хойжулар бар. Чижээ, Б. Балчыр — 180, Д. Лацаа—160, О. Сырлаа—160 хураганнарны онча-бүрүн камгалап ап, доруктуруп турар.

Агарның хойжулары РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш черчер Советтеринге соңгулда хүүнге алдар болдурган чарышка база хаара туттунган.

* * *

«Тес-Хем» совхозтуң Александр Кармага баштаткан бот-орулгачарылгалыг хойжу бригадазында хойлар база оолдап турар. Январьның эгезинден бээр төрээн 310 хойлардан 315 хураган менди камгалап алдынган. Дуржулгалыг хойжу эш Мөңгүн-оолдуң коданында ам төрээн 85 хойларның 89 хураганнары онча-бүрүн. Аныяк хойжу Сарый-оол баштайгы төрүттүнген 117 хураганнарны чидириг чокка доруктуруп турар.

60 ХАВАН, 139 ШАРЫЛАР...

— Бирги кварталда күрүнеге эът, сүт садарының планын чедиишкиниг күүседир төлээде, кандыг хемчегларни алыр ужурлуг бис—деп, айтырыгны мал кыштаглаашкынының эгезинде-ле шиитпирлээн бис—деп, Өвүрүнүң «Коммунизмче орук» колхозунуң даргазы эш Самбылдай бистиң-биле беседага харыылаан. Ол сорулга-биле тургузу азыралга 139 аныяк шарыларны, 60 улуг хаваннарны тургускан. Колхоз баштаар чери ук малдарның чемгерилгезин, семиртилгезин доктаамал хайгаарап турар.

Колхозтуң хойжуларының кыштагларында 1963 чылдың санында немежир чаш хураганнар хонук санында көстүп кээп турар. Январьның баштайгы он хонуунда 500 ажыг хойлар төрээн. № 2 бригаданың улуг хойжузу Дажы Доржунуң коданында 144, № 3 бригаданың мурнакчы хойжузу, ССРЭ-ниң Дээди Совединин депутады М. Сепейниң коданында 76 хураганнар менди ажаап алдынган.

АВАШКЫЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

«Тере-Хөл» колхозтуң Сарыг-Хөлде төп сүт-бараан фермазының коллективи 1962 чылда чедиишкиниг ажылдаан. Саанчыларның болгаш кадарчыларның чүткүлдүг күш-ажылы-биле колхоз күрүнеге 120 тонна сүттү садар турган 140 тонна сүттү саткан. Тус чер уксаалыг инектен хөй саалда дээш саанчыларның чарыжынга Зинаида Мөңмаа, Чечек Мөңмаа авашкылар дээре көргүзүглерлиг болган. Дуржулгалыг саанчы коммунист З. Мөңмаа аңаа быжыглаан инек бүрүзүнден чылда 1149 кг сүттү саггаан, а уруу комсомолчу Чечектиң көргүзүү оон-даа бедик—1380 кг болган.

Чеди чылдың бешки чылында авашкылар ол чедип алдынган чедиишкиннерин улам быжыглаар, болгаш көвүдедирин шиитпирлээн.

Ук сүт-бараан фермазының коллективи январь айда инектерни силос болгаш сиген-биле чемгереринге улуг кичээнгейни салган. Эки чемгерилге, тургузу азырал хөй сүт дээш демиселдиң чедиишкинин хандырар дээрзин олар ам-на быжыы-биле билгеи. Мал чемгерер серилиг кажааны туткан.

Фермада кызыл булуң болгаш чунар бажың ажылдап турар. Саанчылар, кадарчылар зооветеринария хөрээн өөренип турар.

1963 чылдың санында төрүттүнген 10 бызааларны саанчылар менди доруктуруп турар.

— Сарыг-Хөл фермазының коллективи РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулда хүүнге алдар болдурган социалистиг чарышта база хаара туттунган — деп, ферма эргелекчизи Алексей Чигден чугаалаан.

Хендергениң малчыннарында

«Улуг-Хая» совхозтун Хендерге салбырында 3000 ажыг хой, 200 ажыг инек кыштап турар. Малдын деңгилдези эки. Немелде чемнер четчир.

Малчыннардан Д. Чымба, Д. Бегзи-Хуурак мал оолдаашкынынга баш бүрүнгаар эки белеткенип, чаш хураганнар доруктурар чылыг кажаларны тудуп алган. Сөөлгү хүннерге чедир бо салбырдан 160 ажыг хой хураганнаан. Хураганнар четче доругуп турар.

Салбырның малчыннары чеди чылдың бешки чылында төрүүр 100 хойдан 110 хураганны, 100 инектен 85 бызааны доруктурар, хой бүрүзүнден ортумаа-биле 2,3 кг дүктү кыргыыр деп хүлээнгеннер.

Республикада тракторлар септелгезиниң дугайында медээ

(Январь 20-ге чедир хуу-биле)

Районнар	Капитал болгаш агар септелге-биле септээни
Каа-Хем	74,1
Бии-Хем	51,5
Таңды	50,0
Тожу	26,7
Таңды эргелели	**53,3**
Тес-Хем	55,7
Өвүр	40,0
Тес-Хем эргелели	**51,6**
Чөөн-Хемчик	58,4
Улуг-Хем	44,1
Барыын-Хемчик	40,6
Чөөн-Хемчик эргелели	**47,3**
Оон иштинде совхозтар:	
«Көк-Тей»	89,5
«Сукпак»	66,7
Дуржулга станциязы	65,2
«Сут-Хөл»	64,5
«Тээли»	60,7
«Улуг-Хая»	59,4
«Чыраа-Бажы»	51,6
«Элегес»	47,5
«Өөк»	47,4
«Найырал»	43,5
«Межегей»	42,2
«УТКА 25 чылы»	40,8
«Шекпээр»	40,0
«Тес-Хем»	38,5
«Тинлелге»	37,4
«Барлык»	31,9
«Тыва»	24,1

Республиканың ажыл-агыйлары тракторлар септээриниң чыл планын ниитизи-биле 50,8 хуу, оон иштинде колхозтар—55,7 хуу, совхозтар—47,5 хуу күүсеткен.

МЕХАНИЗАТОРЛАРДА

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң механизаторлары часкы тарылгаже эки белеткелдиг кирер дээш техниканы шынарлыг септеп турар. Механизаторлар чоокку үеде 1 «ДТ-54», 2 «Беларусь» тракторларны, 5 андазынны, 85 илиирни, 8 сеялканы база Чадаана РТС-ке 9 «ДТ-54» тракторну септеп доосканнар. Ам арткан 5 андазынны, 25 илиирни, 4 сеялканы болгаш өскелдаа чепсек-хереклерни соңгулда бетинде доозар сорулганы салып алган ажылдап турарлар.

Механизаторлар М. Кертик-оол, С. Доржулдай, Д. Фина, И. Шериг-оол, М. Хевек-оол, О. Мандыкпан болгаш өскелер-даа септелгеге идепкейлиг киржип, хүн нормазын ажыр күүседип келгеннер.

Балгазынчылар бедик дүжүт дээш

Таңды районнуң Балгазында «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң тараажылары сөөлгү чылдарда тараа культураларының дүжүдүн элээн бедиткен. Ылангыя 1962 чылда колхозка тараа культураларының ортумак дүжүдү 15,4 центнер, оон иштинде кызыл тастың—16 центнер болган. Колхоз күрүнеге 4500 тонна тараана садар турган, 5960 тонна кылдыр ажыр күүсеткен.

Балгазынның шөлдеринге дүшкен улуг хар тараажыларның сеткилин өөртүп турар. Ынчалза-даа үүгле бойдуска чалбарааш олурар болза эки түңнелдер чедип алдынмас болгай. Ынчангаш механизаторлар болгаш колхозчулар тарылгага белеткелче күштү салып турарлар. Тараа культураларының ийи мун тонна үрезиннерин арыглаан болгаш шынарын хынаан. Одуругларының аразын сайзырадыр культураларның шөлдеринге 4 мун тонна өдекти сөөртүп төгер дээш ол ажылга машиналарны тускайлаан. Олар № 1 сүт-бараан фермазында белеткээн өдекти сөөлгү хүннерде шөлдерже үргүлчүлеп сөөртүп турар. Январь 20-ге чедир 700 тонна ажыг өдек шөлдерге төктүнген.

Колхозтун септелге мастерскаязында тракторлар септелгезинде хову ажылынын үш бригадаларының механизаторлары ажылдап турар. Бригадалар боттарынга хамаарышкан тракторларын септеп турар болгаш аразында социалистиг чарыштыг. Январь 20-ге чедир ниитизи-биле 15 тракторну септеен.

— Бистиң септелгевистиң шынары багай эвес. Бригадаларның септекчилериниң ажылын септээн тракторлар кайы хире шынарлыг болганындан көрүп турар. Септелгеден үнген тракторну хынаарынга кол инженер В. Виткин, септелге мастерскаязының эргелекчизи Н. Сухов болгаш тус-тус бригадаларның бригадирлери киржир. Олар септелге бүрүзүнге актыны тургузар—деп, бирги бригаданың бригадири эш Е. Ильих чугаалады.

Септээр тракторлар ам-даа 15. Септелгениң темпизи айыткан графиктен дыка озалдап турар, оон чылдагааны артык кезектер четпезинде деп бригадирлер тайылбырлап турар. Көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезинге хол дегбээн. Мастерскаяның иштинде үүгле тракторлар септээриңге өйлежип турар болганындан өске чепсек-хереклерниң септелгезин аңаа чорудар арга чок болуп турар.

Курскинин механизаторларының кыйгырыын ёзугаар ажылдаар күзелин илередип, тракторлар септелгезин март 1-де доозарын механизаторлар шиитпирлээн. Ол үеде көдээ ажыл-агыйның өске чепсектериниң септелгезин база чорудар.

Балгазында механизация училищезинде 15 колхозчуларны механизатор мергежилге өөредип турар. Олар неделяда дөрт катап өөренип турар болганда часкы тарылганың үезинде трактору башкарып шыдаар болуру чугаажок.

Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп ат дээш демисежип турар республика типографиязының коллективинде цехтерниң, мурнакчы кижилерниң аразында социалистиг чарыш улам калбарып турар. Квартал санында чарыштың түңнелдерин доктаамал үндүрүп, тиилекчилерге шилчиир кызыл тукчугаштарны, вымпелдерни тыпсырын практикалап турар. Ол коллективте коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары болгаш бригадалары деп ат дээш шимчээшкиниң киржикчилери чоокта чаа болуп эткен слётка бедик хүлээлгелерни алганнар.

ЧУРУКТА: мурнакчы өрукчу Н. Гуреева.

Республиканың Коммунал ажылагый министерствозунуң АТК-зының коллективи эткен чылын күш-ажылчы улуг чедиишкиннерни чедип алган. Үшкү кварталдың түңнелдеринде ол коллектив СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелинин болгаш Облпрофчөвүлелинин шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. АТК-нын чолаачылары коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш демиселге бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар.

Чурукта: коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы чолаачы И. Лопатин чоокта чаа болуп эткен слёттун индиринден хүлээлге ап тур.

Фотолар В. Лутковтуу.

ОЛАРГА ДЕННЕЖИНЕР!

ГСЧП ТК-ның пленуму

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП-тиң VI съездизинден соңгуткан ГСЧП Төп Комитединиң бирги пленуму январь 21-де болган. АДН агентилелдиң дамчыдып турары-биле алырга, ТК-ның бирги секретарынга В. Ульбрихтини чаңгыс үн-биле соңгаан. Фридрих Эберт, Курт Хагер, Герман Матерн, Альберт Норден, Пауль Фернер, Пауль Фрелих, Эрих Хонеккер, Эрих Мюккенбергер, Вилли Штоф, Герберт Варнке, Отто Гротеволь, Бруно Лейшнер, Альфред Нейман, Вальтер Ульбрихт оларны ТК-ның Политбюро кежигүннеринге чаңгыс үн-биле соңгаан.

Эрих Апель, Георг Эвальд, Гюнтер Миттаг, Герман Аксен, Герхард Грюнеберг, Маргарете Мюллер, Карл-Гейнц Барч, Вернер Яровински, Хорст Зиндерман оларны Политбюро кежигүннеринге кандидаттар кылдыр соңгаан.

ТК-ның секретарьларынга: Вальтер Ульбрихтини — ТК-ның бирги секретарынга, Герхард Грюнебергти, Гюнтер Миттагты, Курт Хагерни, Альберт Норденни, Эрих Хонеккерни, Пауль Фернерни соңгаан.

Партия контролюнуң төп комиссиязының даргазынга Герман Матерни, а төп ревизия комиссиязының даргазынга—Фриц Геблерни соңгаан.

Н. С. ХРУЩЕВ СОВЕТ ДАЙЫНЧЫЛАРНЫҢ ААЛЧЫЗЫ

ВОНСДОРФ. (СЭТА-ның тускай корреспондентизи). ГСЧП-ниң VI съездизинге СЭКП-ниң төлээлериниң баштыңы, СЭКП ТК-ның Бирги секретары Н. С. Хрущев январь 22-де Германияда турар совет шериглериниң бөлүүнүң дайынчыларынга аалчы болуп чораан. Н. С. Хрущев-биле кады СЭКП-ниң төлээлериниң кежигүннери А. И. Аджубей, П. А. Сатюков, Германияда совет шериглериниң бөлүүнүң кол командылакчызы армия генералы И. И. Якубовский, шериг чөвүлелиниң кежигүнү генерал-полковник С. П. Васягин база бар турган.

Гарнизоннуң бодунуң составы, бөлүктүң өске-даа кезектериниң Вонсдорфка келген төлээлекчилери, шериг албанныгларның өг-бүлези Н. С. Хрущевту үүрегиниң ханызындан уткаан.

Бодунуң Төрээн чуртундан ырак Германияда турар совет шериглериниң бөлүүнүң дайынчылары боттарының патриотчу хүлээлгелерин күүседиринге кандыг-даа үеде белен дээрзин митингиге чүве чугаалааннар Н. С. Хрущевка, СЭКП Төп Комитединге болгаш Совет чазакка бүзүредип турганнар.

Митингиге Н. С. Хрущевтуң чугаазын чыылганнар изии-биле уткаан. Н. С. Хрущев СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың мурнундан дайынчыларга байыр чедирип, албанга, өөредилгеге болгаш хуузунда амыдыралынга чедиишкиннерлиг болурун оларга күүзүн.

СЭКП-ниң төлээлери Берлинден үнүпкен

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП-нин VI съездизинин ажылынга киришкен СЭКП ТК-ның Бирги секретары Н. С. Хрущев баштаан СЭКП-ниң төлээлери Берлинден Төрээн чуртунче январь 22-де үнүпкен.

Чөөн вокзалга төлээлерни ГСЧП ТК-ның бирги секретары В. Ульбрихт, ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүннери болгаш кежигүнүнге кандидаттары база ГДР-нин өскедаа удуртукчу ажылдакчылары үдээн.

Вокзалга Н. С. Хрущев биле В. Ульбрихт олар чүве чугаалаан.

СЭТА-ның дыңнадыы

„Марс-1“ ужудуушкунда

«Марс-1» деп станция-биле эзлчеглиг радио харылзаазын январьның 15-тен 22-ге чедир чоруткан. Эртем информациязын, станцияның системаларының болгаш агрегаттарының ажылының дугайында медээлерни станциядан алган. Станция-биле радио харылзаазы эки, бердинген команда станцияга бүзүрелдиг чедип турар.

Январьның 23-те Москваны-биле 9 шак турда станцияга чедир хемчээл 39 миллион километр болур. Станцияның астрономиктиг координаттары мындыг болур: дорт үнери — 6 шак 24 минута, ийленири—35 градус 27 минута.

ЭШ Н. С. ХРУЩЕВТУҢ ЧУГААЗЫН ДЕПТЕР КЫЛДЫР ПАРЛААН

МОСКВА. (СЭТА). Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизинге 1963 чылдың январь 16-да эш Н. С. Хрущевтуң чугаазын Күрүненин политиктиг ном үндүрер чери дептер кылдыр парлап үндүрген.

Дептерни массалыг тираж-биле парлаан.

Депутаттарга дыңнадыг

Тыва АССР-нин Дээди Совединин үшкү сессиязы 1963 чылдын январь 25-те артенгинин 10 шакта республиканың Хөгжүм-шии театрының бажыңынга ажыттынар.

Түңнелдерни болгаш сорулгаларны чугаалашкан

Колхоз-совхоз бүдүрүлгезинин Таңды эргелелиниң колхозтары болгаш совхозтары 1962 ажыл-агый чылын багай эвес түңнелдерлиг доокан. Ол дугайын январь 21-де болган эргелелдин чөвүлелинге түңнеп чугаалашкан болгаш 1963 чылдын сорулгаларын тодараткан.

— Тарылга шөлдериниң тургузуун экижиткениниң болгаш тарылганы калбартканының түңнелинде 1961 чылдагызы-биле деннээрге эткен чылын тарааның ниити чыылдазы 190 мун центнер, силос 81 мун тонна хөй болган. Төрээн чуртун шыгжамырынга 5 миллион 647 мун пуд тарааны азы пландан ажыр миллион пуд хөйну берген—деп, эргелелдин начальниги эш Н. Куценко илеткелинге чугаалаан. Эргелелдиң ажыл-агыйлары ниитизи-биле сүт, дук бүдүреринин болгаш күрүнеге садарының планнарын, а эътти күрүнеге садарының планын күүсеткен.

Оон-биле кады илеткелчи болгаш хуралдың киржикчилери: партия комитеттериниң бирги секретарьлары, райкүүскомнар даргалары, совхозтарның директорлары, колхозтарның даргалары, тускай эртемниглер болгаш өскелер-даа эткен чылдың чамдык түңнелдериниң дыка чедимче чок болганын хуралга шүүмчүлеччи ёзу-биле демдеглээннер. 14 колхоз планныг орулгаларны чедир албайн, харын каражалыг болганнар, барык бүгү совхозтар планда көрдүнгениниң эвээш орулганы алганнар.

Бүдүрүлге эргелелиниң, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң талазындан көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин куду деннелдиг удуртуп турарының түңнелинде бар курлавырлар, аргалар, ылангыя чер болгаш техника четче ажыглаттынмаан, планда көрдүнген дүжүт чедир алдынмаан болгаш мал ажылы улуг хожудаашкында турбушаан.

Эргелелдин колхозтарының, совхозтарының мурнунда эң харысалгалыг болгаш күжениишкиниг ажыл чеди чылдың бешки чылының тарылгазы болур. Тракторлар болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезинин, үрезин белеткелинин, кышкы агротехниктиг хемчеглерниң болгаш механизатор кадрларны белеткээр талазы-биле бар улуг четпестерни чайладырының хемчеглерин хуралга чугаалашкан.

Улуг дүвүрээзиниг байдал болза мал кыштаглаашкыны болур. Хөй-хөй ажыл-агыйларның кыштаглаашкынга багай белеткенгениниң, улуг хар дүжүп, кыштың байдалы бергедеп турда-ла шиитпирлиг хемчеглер албайн турарының түңнелинде ниитиниң мал ажылынга улуг каражаны чедирип, моон соңгаар оон-даа артык бергедээшкинге таваржырының мурнунда туруп турар. Эргелелдин начальнигиниң оралакчызы эш В. Серяковтуң саналынга көргүскен чижектери хуралдың киржикчилерин дүвүретпес аргажок болган. Кыштаглаашкынның үүгле үш айларының дургузунда 470 ажыг мыйыстыг бода малды, 2681 хаванны, 1726 хой, өшкүнү эргелелдиң ажыл-агыйлары өскүнган болгаш ам арган-дорган малдың саны көвүдеп, кыштың байдалы улам бергедеп турар. Ындыг турбуже, колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемниглери онза хемчеглер албайн турарын хуралга шынгыы демдеглээн. Бии-Хем районда «Хадын», Таңды районда «Революцияның чалбыыжы» колхозтарда, «Тиилелге» совхозта болгаш өскедаа ажыл-агыйларда каш-каш үүс мал багай ажаалда, азыралдын, кажаа-биле хандырбаанының хараазындан өлген.

Ам ажыл-агыйларның, бүгү хөй-ниитиниң күжүн мал ажылынче мобилизастаар, бар мал чемнерин шын ажыглаар, мал чемнериниң сөөртүлгезинче транспортту, хар далбыйлаарынче тыртар күштерни эвилелдээр, малчынарның амыдырал-чуртталгазынче хүн бүрүнүң кичээнгейин салыр болгаш бергедеп турарларга немелде күштү бээр, мал кажааларын тудар, чылыглаар, ылангыя чаа малга чылыг кажааларны белеткээр хемчеглерни чер болганга ап чорудар.

Таңды эргелелиниң ажыл-агыйларына бо чылын хой, өшкүнүн баш санын эткен чыл-биле деннээрге 21 хуу, мыйыстыг бода малды — 10,2 хуу, оон иштинде саар инектерни—21 хуу өстүрер болгаш хаванны 21750 баш чедирер. 5808 тонна эътти, 13490 тонна сүттү, 334,6 тонна дүктү бүдүрер. Бо айыткан сорулгаларны күүседип алыры мал кыштагладыышкынын канчаар эрттиргениниң кол хамааржыр.

Колхоз-совхоз бүдүрүлгезинин Таңды эргелелиниң районнары СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин күүседир дээш 1963 чылда көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле салып турар улуг сорулгаларын үүгле күүседир эвес, харын ажыр күүседирин хандырар курлавырлар болгаш аргалар бар дээрзин хуралдың киржикчилери чугаалап турганнар.

Үш ажыл-агыйда ажыл-херектер

Совет кижилер 1962 чылды улуг чедиишкиннер-биле дооскан болгаш чаа чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш төөгүлүг чеди чылдың бешки чылының онаалдаларын күүседидири дээш күжениишкинниг ажылдап киришкеннер.

Эрткен чыл болза чүгле үлетпүр бүдүрүлгезиниң талазы-биле чедиишкиннер-биле демдеглеттинген эвес, харын совет улус көдээ ажыл-агый продуктулары бүдүрерин көвүдедиривге улуг чедиишкиннерни чедип алган.

«Чыл түннелдерин үндүрер болгаш тараа бүдүрерин база садып алырын көвүдедир дугайында» эш Н. С. Хрущевтүн СЭКП ТК-ның Президиумунга бижии эрткен чылдың түннелдерин бодамчалыг көөрүнче көдээниң ажыл-ишчилерин албадаан болгаш ажыл-херекке болдунган четпестерни өөренип көөр, оларны моон соңгаар болдурбас чүткүлү оларга төрүттүндүрген. Ол бижиктин, ол мышкаш СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарының сөс бүрүү тараажыларның, хойжуларның, саанчыларның болгаш механизаторларның сагыш-сеткилинге кайы хире ханы сиңиргин киргенин оларның чамдыктары-биле чугаа эгелээн санында-ла көрүп, бүзүреп турар бис.

...Чаа газиктиң кабиназының шилин еттүр көөрге, ужу-кыдыы чок ак хар-биле шыптынган хову чыдар. Ынчангаш ол ховуда кандыг-даа дириг амыган чок, чүү-даа чүвеге ужурашпас ыыкаш сагындырар. Ынчалзажок бо чылын улам эки ажылдарынга бүзүрелдиг бис—деп, эш Кадыр-оол чугаалаан.

Бригада төвүнүң девискээрин бригадир биске көргүскен. Бригадирниң база колхоз даргазы эш Комбунуң биске көргүзер болгаш чугаалаар чүвези-ле хөй болган. Хойжулар чурттаары-биле эки шынарлыг кылдыр туттунган бажыңнарны бригаданың бодунуң электростанциязы электри чыры-биле хандырып турар. Ону хойжулар боттары ажылдадып турар. Ол ышкаш олар хойларны эзлчег-биле кадарып, чемгерип, сугтарып база херек апарганда трактористеп-даа турар.

Комсомолчу Ондар Бораш-оол бригаданың кызыл булунун көөрү-биле бисти чалаан. Кызыл булуннуң ишти аажок эмге-секселиг, ында радиоприёмник, баян, хылдыг хөгжүм болгаш янзы-бүрү номнарлыг библиотека бар. Хойжуларның күш-ажылчы көргүзүглерин, хана солунну, малды чемгерериниң рационун болгаш өскедаа чүүлдерни ханада аскылаан.

— Чуртталга бажыңнары-биле кожа шала туттунган чунар бажың. Ону чайын чедир тудуп шыдавайн барганывыс хомуданчыг болган—деп, колхоз даргазы миннип чугаалаан.

—Бистиң дугайывыста сагыш салып турарының дугайын көрүп турар бис. Бистерге-даа, малга-даа багай эвес байдал тургустунган. Ол дээш эки ажыл-херектер-биле харылаар бис— деп, эш Кадыр-оол чугаалаан.

Электростанциядан чылыг суг агып үнүп чыдар. Дизель чүгле электромоторну хөделдирип турар эвес, чылыг сугну үргүлчү үндүр сордуруп турар. Ынчангаш хойлар кажан хөңну келгенде ол сугну чежени-даа ижип болур. Декабрь айда төрүттүнген чаш хураганнар делгем кажаа иштинде кадык-шыырак доругун турар.

—Колхозтуң мал ажылынга улуг четпестер база болдунган. Оларның иштинде кол чүве болза хойларның баш санын өстүрериниң планын күүсетпээни болур. Оон ужурунда партия организациязы болгаш колхоз баштаар чери ам хой ажылынче улуг кичээнгей салып, 1963 чылда эки түннелдерни чедип алыр хемчегдер ап турар. Ону чедип алырының барымдаазы бар. Партия, комсомол организациялары малчыннар ортузунга социалистиг чарышты калбарткан. Ол эки үре-түннелди бээринге бүзүрээр бис—деп, колхозта партком секретары эш Борбай-оол медеглээн.

• • •

«Найырал» совхозтуң ажылчыннары Иймениң колхозчуларының күүседери болгаш чүткүдери-биле бир дөмей ажылдап, чурттап турарлар. Эрткен ажыл-агый чылында совхоз багай эвес түннелдерлиг болган. Көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге дужаарының планнарын совхоз дыка ажыр күүсеткен. 690 тонна эзөгти, 490 тонна сүттү, 75 тонна дүктү күрүнеге дужааган. А күрүнеге тараа дужаарының планы барыкла ийи катап ажыр күүсеттинген.

Партком секретары эш Хунай-оол мынча деп чугаалаан:

—Ажыл-агый чылының түннелин үндүрүп турган, көдээ ажыл-агыйны көдүреринче угландыр сөөлгү чылдарда партияның ап чоруткан хемчеглериниң шылгарангай чоруунга, партия органнарының структуразын эде көөр талазы-биле СЭКП ТК-ның дидим базымнарының эргежок чугулазынга болгаш оон өй-шаанда боттанып турарынга база катап бүзүрээн бис. Чижээ, мурнунда турган Чаа-Хөл районга бир инектен ортумак сүт саалдазы чүгле 360 литр турган болза, ол-ла девискээрде ол ам 1290 литрге деңнежип турар апарган. Бир хойдан ортумак дүк кыргылдазы 1.100 граммдан 2000 грамм чедир көвүдээн. Ховуларның дүжүттүү деңнээр аргажок бедээн. Ол эрткен чылың бир гектардан 13,9 центнер болган. Бо бүгү өскерилгелерни болгаш өзүп турар аргаларны өөренип көргеш, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң үүктел чок өзүлдезиниң, малдың баш санының өзүп, оон продуктулуу бедип турарының дугайында сан-чурагайлар бадыткаан.

Республиканың чамдык районнарынга чорааш, күш-ажылчы күжениишкиннер болгаш чүткүл-биле амыр-дыш чок, ак-сеткилдиг ажылдап турар ажыл-ишчилер-биле хөй солун ужуражыышкыннарны кылып, олар-биле чугаалашкан бис. Олар шупту-ла СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң, ССРЭ-нин Дээди Советиниң II сессиязының шиитпирлерин боттандырары-биле, март 3-те соңгулданы чедиишкинниг уткууру-биле холбашкан.

Г. САБИРЗЯНОВ.

Сарыг-оол Монгуш—Чөөн-Хемчик районуң «Большевик» колхозунга беш чыл иштинде ыяш дилдирип, ак-сеткилдиг ажылдап келген. Чаа бажыңнарже көжүп кирген колхозчулар Сарыг-оолга өөрүп четтиргенин илергейлеп турар.

РСФСР-ниң Дээди Советинге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда хүнүнге күш-ажылчы белектиг ужуражыры-биле ол өөлчегде чеди кубометр дилдирген материал бээр нормазын үргүлчү ажыр күүседип, 12 кубометрни дилдирип турар.

ЧУРУКТА: Сарыг-оол Монгуштуң ажылдап турары.

Фотозу В. ЧАПАЙКИННИИ.

Волгага тулчуушкуннуң 20 чыл болурунга

☆ ☆

Волгоградтың районунга бүзээлеттирген фашисчи шериглерни узуткап чок кылырын тиилелгелиг дооскан хүнден бээр 20 чылы февраль 2-де болур.

Ол улуг тулчуушкуннуң маадырларының эрес-маадырлыг чоруктары бистиң улустуң төөгүзүнде кезээде кирген.

ЧУРУКТА: 39-ку Гвардейская кудумчу. Хоорайны камгалап турган үезинде маадырлыг чорукту массалыы-биле көргүскен 39-ку гвардейжи дивизияның дайынчыларынга алдар кылдыр ол кудумчуну ынчаар адаан.

ФОТО С. Курунниии.

СЭТА-ның фотохрониказы.

☆ ☆

ХАРЫЛЗААЧЫЛАР

Каа-Хем районнуң харылзаа конторазының ажылдакчылары чеди чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты калбартканнар. Эрткен чылдың үшкү кварталдың планын ажыр күүсеткеш, үшкү кварталда республиканың харылзаа конторалларының социалистиг чарыжының үшкү черин эзлээннер. Дөрткү кварталдың планын чедиишкиниг күүседир дээш коллектив улам бедиткен хүлээлгелерни алгаш, олар бодунуң сөзүн эзлээннер. Эрткен чылдың планын ниитизи-биле декабрь 15-те күүсеткен.

Харылзаанын район конторазы (начальниги эш И. Л. Шатохин) 1962 чылдың планын 110,8 хуу күүсеткен, харылзаанын тус-тус салбырларының, адырларының аайы-биле планнар шуптузу ажыр күүсеттинген. Оон иштинде почта харылзаазы планын 110,9 хуу, телеграф — 110, хоорайлар аразының телефон харылзаазы — 117, хоорайны—134,8 хуу күүсеткен. Харылзаанын чер-черде салбырларының планнары база багай эвес күүсеттинген. Ильинканың салбыры (эргелекчизи эш Т. Ф. Рогожникова) планын 144 хуу. Бүрен-Хемник (эргелекчизи эш Н. Л. Котельникова)—151, Бүрен-Бай-Хаактың (эргелекчизи М. Б. Зыкова)—125 хуу күүсеткен.

Ол коллективте коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп ат дээш демисежин турар бригада бар. Оларның хүрээлери улам өзүп турар. Харылзаачылар чүгле алган хүлээлгелерни ажыр күүседири-биле кызыгаарлаттынмайн, «шуптузу чангызы дээш, чаңгызы шуптузу дээш» деп принципти ажыл-херекке боттандырып турарлар.

Район конторазының администрация чери ында профэвилел комитеди-биле кады бүдүрүлге хурааддарын доктаамал кылып, салбырлар, адырлар, тус-тус ажылдакчылар аразында социалистиг чарыштың түннелин кварталдарда үндүрүп келген. Мурнакчыларны Хүндүлел самбыразынга киирери, хүндүлелдиң дептеринге киир бижиири, өртектиг болгаш аас шаңналын тыпсыры азы мергежилин бедидери чанчыл болу берген.

Харылзаа ажылдакчыларының ортузунда өөредилге-кижизидилгелиг ажыддар база багай эвес. Район конторазының болгаш оон салбырларының ажылдакчылары шуптузу өөредилгениң янзы-бүрү хевириндe бүрүн хаара туттунган. Район конторазының шупту 32 ажылдакчыларынын 4 кижи кежээки школада, 28 кижи агар-политика өөренир болгүмде доктаамал өөренип турар. Олардан 6 кижи харылзааның тускай эртеминиң талазы-биле ортумак өөредилге черлеринде бот-өөредилгебиле өөренип турар болгаш техниктиг өөредилгеге бүгү ажылдакчылар хаара туттунган. Оон ангыда коллективтиң ажылдакчыларына лекцияларны, илеткелдерни организастап келген. Харылзаа конторазында политбөлүм (пропагандизи эш К. Ф. Бондаренко) понедельник санында доктаамал кичээлдеп, өөредилгени бүдүрүлгенин ажыл-чорудулгазы-биле эки хөлбаштырып, коллективтиң планнар күүседезинге, үш-ажылдын организациязынга улуг салдарны чедирип келген.

Коллектив 1963 чылда парлалга чагыларының планын, эрткен чылдың радиожудулга болгаш телефончудулга планнарын база ажыр күүсеткен. Ажыл-херээнге арга-мергежилин бедидип, алган хүлээлгелерин эки күүседип келген мурнакчыларның хүрээлени калбарган. Оларга почта харылзаазының оператору Т. П. Берестова, почтальон А. Т. Ерлина, телеграфистка Н. Г. Бочекутова, почта үдекчизи А. Ф. Лубошников болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Оон-биле чергелештир районнуң харылзаа ажылында, ажылдакчыларның талазында чамдык четпестер бар. Ол четпестерни чайладып, коллективтиң мурнакчыларының аргадуржулгазын нептередип, 1963 чылдың планнарын чедиишкиниг күүседири Каа-Хемниң харылзаачыларының чугула сорулгазы болур.

З. САГААЧИ.

Угбаларның дузазы

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунда хөрээженнер чөвүлели (даргазы Х. Дагбыга) колхозчу хөрээженнерни хөй-ниитиге ажыктыг ажылга кириштирер талазы-биле сөөлгү үеде өлүп чүгула хемчеглерни чорудуп турар.

Хөрээженнер чөвүлели 22 активчилерлиг. Олар боттарының инициативазы-биле чоокта чаа колхозта 8 чыл школазының 2 улуг интернадын, школаны, школа столоваязын шеф чуруму-биле чугайлап бергеннер.

С. КУУЛАР.

Аныяктар звенозунда

Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң аныяк коммунист С. Таанноолга удуртқан комсомолчу аныяктарның тудугжу звенозу Торгалыг 11 чыл школазының 1963—1964 өөредилге чылында 3400 кубометр оттулар ыяжын март 6-га чедир хап доозар деп сорулга салган.

Олар каш-ла хонукта 420 кубометр ыяшты белеткээн. К. Макар биле Д. Дагба 52 кубометр, Д. Күдер-оол, Доңнай-оол, Алдын-Херел 76 кубометр ыяшты хап тургузуп, хүнде ажыл нормазын 115—120 хуу күүседип турар.

Н. ДАМДЫН.

Хээ, диле кескилеп...

«Тыва» совхозтуң Теве-Хая салбырының төвү районда ээ-не хоочун суурларның бирээзи. Оон чурттакчылары хөй. Оларны хлеб-биле хандырарынче угланган хемчегни Чөөн-Хемчик райпозу сөөлгү үеде ап, ында бодунуң пекарнязын тургускан.

Ындыг болза-даа ол пекарнянын ажылын арагачы Меньшенинага хүлээндирген. Ону көөрге ажыл шагының үезинде-ле медерелин оскүндүр арагалап алган турар. Ындыг кижи канчап орта амданныг хлеб быжырып шыдаар боор!

Чурттакчылар хүннүн-не чиг хлеб садып алырынга пат чанчыгып калган. Ындыг хлебти олар хээ, диле кескилеп, изиг печка кырынга чада салып, катап быжырар ужурга таваржып турарлар. Оон-биле кады ук пекарнянның чиг хлеви суурнуң чурттакчыларынга чедишпейн турарын манаа база айтыр херек.

Хлеб талазы-биле бистиң суурувыста мындыг четпес байдалды райпонуң баштаар чери эскерип турар ирги бе?

Бистиң пекарнявысты алгыдып, аная ак-сеткилдиг ажылдаар, мергежилдиг кадрларны быжыглаарын, ынчангаш биске эки шынарлыг хлебти хандырарын райпога чурттакчылар улуу-биле күзеп турарлар.

О. МАСПЫҢ-ООЛ.

«Шынның» материалдарының изи-биле

Эрткен чылдың декабрь 4-те үнген № 284 солунга «Дүвүренчиг медээлер» деп эгениң адаанга Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» колхозунда кедээ клуб эргелекчизи эш Чимбиини шүгүмчүлээн бижикчи Кимейниң чагаазы парлаттынган.

Колхозта партия эге организациязының секретары эш Быштан-оолдуң редакцияга дыннатканы болза, авторнуң бижип турары фактылар шын. Партбюрога Чимбииниң ажылының дугайын чугаалашкаш, клубту культураның одаа болдурган турарын чедип алыры-биле аная хуусаа берген.

Ленинчи кооператив планының тиилелгези

(В. И. Ленинниң «Кооперация дугайында» ажылының парлаттынганындан бээр 40 чыл болганынга)

1923 чылдың январьда бижиттинген «Кооперация дугайында» ажыл болза ленинчи чогаалдарның эртинезинде алдарлыг черни эзлеп турар. Ол ажылдың төөгүлүг улуг ужур-дүзазы чүдел дизе, хөй миллион тараачын массаларны социализмче каттыштырарының болгаш коммунизмче улам ынай шимчээшкининин эртемге үндезилеттинген планын ында айытканында болуп турар. Социалистиг революцияның эп нарын айтырыын — тараачын айтырыын ленинчи кооператив планы чогаалыкчы ёзу-биле шиитпирлээн.

Ниитилел хөгжүлдезинин хоойлуларын ханызы-биле анализтеп көргенинге үндезилээш, В. И. Ленин пролетариат диктатуразының байдалдарынга кооперацияның социал талазы-биле чаа ролюн айыткан. Бүдүрүлгенин чепсек-херекселдеринге ниити өөчүүнүн тергиделинин болгаш эрге-чагырганын ажылчын аңгының холунга мөөнеттингенинин үезинде кооперация болза социалистиг тургузуушкуннуң чугула оруу апаар дээрзин Владимир Ильич айыткан. Тараачыннарның хуузунда эрге-ажыктары ниитилелдин, күрүнеиин эрге-ажыктары-биле аная таарымчалыг холбажып, дүжүп турар. Планныг эгени көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге шиңгээдип нептередир болгаш көдээ ажыл-агый-биле үлетпүрүн-сырый харылзаазын боттандырар арганы кооперация берип турар.

«Чогум-на бүдүрүлгенин улуг бүгү-ле чепсек-херекселдеринге күрүнеиң эрге-чагыргазы, пролетариаттың холунда хөй миллион үүрмек болгаш эң үүрмек, быдаргай тараачыннар-биле ол пролетариаттың эвилели, тараачыннарга хамаарыштыр удуртулганы пролетариатка хандырып бээри — ол дээрге, кооперациядан, чүгле чаңгыс кооперациядан алыр бүгү-ле херектиг чүүлдер ол эвес бе ынчаш, ол дээрге, бүрүн социалистиг ниитилелди тургузарынга эргежок чугула бүгү-ле чүүлдер ол эвес бе ынчаш, ынчаарга кооперацияны мурнунда садыгжы кооперация кылдыр көрүп келген бис, ЧЭП-тин үезинде ону тодаргай талазындан ынчаар көөр эргевис ам база-ла бар»—деп В. И. Ленин айыткан. (Чогаалдар, том 33, 428-ки арында).

ССРЭ-нин болгаш делегейнин социалистиг лагериниң бүгү чурттарының дуржулгазы ол дугайын бүзүрелдиг херечилеп турар.

КОЛХОЗ ТУРГУЗУУНУҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

Тараачыннарның социалистиг кооперастаашкыны төөгүде эң-не баштай бистиң чуртувуска боттанган. Ленинчи кооператив планын Совет күрүне болгаш Коммунистиг партия удуртулга болдурбушаан, 25 миллион быдаргай тараачын ажыл-агыйларны коллективтиг улуг бүдүрүлгенин оруунче киирген. Ол дээрге, көдээнин экономиктиг харылзааларынга, тараачыннарның бүгү амыдырал тургузуунга улуг революция болган.

Көдээ ажыл-агыйны коллективизастааны — ленинчи кооператив планының боттаныышкынының баштайгы чадазы болган. Ол үе-чадада кол-ла чүүл—тараачыннарның бүдүрүлге чепсек-херекселдерин ниитилештирери болгаш чаа ниитилел харылзааларын көдээге тургусканы болур. Ындыг болза-даа, массалыг колхоз шимчээшкининин эгезинде шынгыы частырыглар болдунган. Тараачыннарны ниитилештирген ажылагыйже шилчидерде эмин эртпир далажыр чорукту болдуруп болбазының дугайында В. И. Ленинниң айтышкыны турзажок, эки-тура барымдаалаар принципти үреп, коллективизацияның темпилерин үндезин-суур чокка дүргедедир чорукту, малды, оон иштинде шээр малды база куштарны албан-биле ниитилештиреринин фактыларын болдурган. Боттарының быдаргай, хуу өнчүлүг ажылагыйынга тараачыннарның синниккен чоруунун куштүүн И. В. Сталинның чедир үнелеп көрбээни хамыктың мурнунда колхоз тургузуушкунунга хөй частырыглардың үндезини болган. Колхоз тургузуушкунунга эмин эрттирикен чоруктарны болгаш частырыгларны Совет эрге-чагырганың дайыннары ажыглаарын, коллективизацияның хөрээн үзерин оралдашканнар. Болдунган частырыгларны болгаш хажыдыышкыннарны пропаганда ууткан, күш-ажылчы тараачыннарны ленинчи ёзу-биле көөр чорукту катап тургускан болгаш коллективизацияның чедиишкиннерин быжыглаан.

Социалистиг колхозчу тургузуг көдээнин бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезинге делгем орукту ажыткан. Колхозтар база совхозтар быдаргай тараачын болгаш капиталистиг улуг ажыл-агыйдан артык күштүүн боттарының туруп келген чылдарының дургузунда маргылдаа чокка бадыткан көргүскен. Тарылга шөлдериниң калбарганының болгаш дүжүттүн бедээнинин түннелинде 1961 чылда көдээ ажыл-агыйның ниити продукциязы революция мурнунда үе-биле деңнээрге 2,3 катап көвүдээн.

Социалистиг көдээ ажыл-агыйның бүдүрүкчү күштериниң өзүлдези, ылангыя СЭКП ТК-ның сентябрь (1953 ч.) Пленумунуң сөөлүнде дыка дүргедээн. 1962 чылда тарааның ниити чыылдазы 9 миллиард пуд, азы 1953 чылдаазындан 80 хуу хөй болган. Ол-ла үеним дургузунда чигир свёклазын, эзөгти, сүттү бүдүрери дыка көвүдээн. Көдээ ажыл-агыйның кол продуктуларын күрүнеге садып алыры ийи-үш катап өскен. 42 миллион гектар күр болгаш курукан черлерни шиңгээдип алган чорук тараны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продукциязын бүдүрерин көвүдериринге улуг ужур-дузалыг болган.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин материал-техниктиг баазазы үндезини-биле чаартынган. Чурттун көдээ ажыл-агыйының энергетиктиг күчүзү 1916 чылда 23,9 миллион ат күштүг турганындан 1961 чылда 164,8 миллион, азы барык 7 катап; көдээ ажыл-агыйда бир ажылдакчының энергетиктиг чепсегленишкини 0,5 ат күштүг турганындан 5,5 чедир, азы 11 катап өскен. 1962 чылдың январь 1-ге чедир көдээ ажыл-агыйга ийи миллион ажыг тракторлар (15 ат күжүнге деңнештир), 498 мун тараа комбайннары, 796 мун чүүк автомашиналары болгаш өске-даа хөй техника бар турган. Амгы үеним колхозтары — ол дээрге, механизастатынган улуг ажыл-агыйлар-дыр.

Колхозтарның экономиказы соксаал чокка быжыглы, оларның орулгалары өзүп турар. 1962 чылдың эгезинге чедир колхозтарның кол байлаа—үлешпес фондулары 1932 чылдазы-биле деңнээрге 55 катап көвүдээн болгаш барык 26 миллиард рубль түннүг болган. 1961 чылда тараачыннарның боттуг орулгазы ажылдап турар чаңгыс кижиге онааштыр санаарга революция мурнунда орулгадан 6,2 катап көвүдээн. Үүгле 1953 чылдан 1961 чылга чедир колхозчуларның орулгазы 82 хууга немей өскен.

Колхозчу тараачыннарның культурлуг деннели социалистиг тургузуушкунунуң чылдарында хемчээл чокка бедээн. Бүгү колхозчуларның 23 ажыг хуузу амгы үеде ортумак болгаш дээди эртемниг болуп турар. Ам бир колхозка ортумаа-биле дээди болгаш ортумак эртемниг беш тускай эртемниглер, 38 трактористер, комбайнерлер база чолаачылар онаажыр. Номнар, журналдар, солуннар ам колхозчу тараачыннарның хөй массаларының ажыглалында кирген. Электри, кино, радио, телевидение көдээ черлерде тургустунган.

Бо бүгү чүүлдер болза — быдаргай тараачын ажыл-агыйларны социалистиг үндезиннерге эде тургузарының ленинчи планының тиилелгезинин чайыннанчак херечизи болуп турар. **«Маадырлыг ажылчын аңгыбиле кады туржуп, чаа амыдыралдың идеиейлиг тургузукчузу болуп турар чаа тараачынны кижизиткенинге бистиң партиявыс дүрүм ёзугаар чоргаарланып болур»** деп, Н. С. Хрущев СЭКП-ниң XXII съездизинге чугаалаан.

Көдээ ажыл-агыйны кооперастаарының ленинчи идеяларының амыдыралчы улуг күжүн улус демократиязының чурттарының хөгжүлдезинин бүгү чорудулгазы база бадыткаан. Ол чурттарда көдээ ажыл-агыйның ажыглал черлерининң тозан хуузу амгы үеде социалистиг секторга хамааржып турар. Көдээ ажыл-агыйның кооперастаашкынын Румынияда, Болгарияда, Венгрияда болгаш улус демократиязының өске-даа чамдык күрүнелеринде дооскан. Ол дээрге — кооперация дугайында ленинчи улуг идеяларның тиилелгезинин чаа көргүзүү-дүр.

БҮДҮРҮЛГЕНИ УДУРТУРУН ЭКИЖИДЕР

Январь 21-де профэвилелдериниң Тыва область чөвүлелиниң IV пленумунга СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң болгаш ВЦСПС-тиң XI пленумунуң шиитпирлерин күүседиринге республиканың профэвилел организацияларының сорулгаларының дугайында областың профэвилелдер чөвүлелиниң даргазы эш Т. Ч. Норбунуң илеткелин чугаалашкан.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин бистиң чуртувустуң хөй миллион профэвилел кежигүннериниң өмүнээзинден ВЦСПС-тиң 1962 чылдың декабрьда болган XI пленуму чангыс эп-сеткилдиг түүлдүгүнүп хүлээп алгаш, ол шиитпирлерде айыткан хемчегларни калбаа-биле өөренир болгаш амыдыралга боттандырарынче профэвилелдериниң кичээнгейин угландырган деп илеткелчи демдеглээн.

Совет Эвилелиниң улус ажылагайы чайгылыш чокка өзүп, сайзырап турарының, ылангыя чеди чылдың 4 чылдарының дургузунда Тывага үлетпүр продукциязының өзүлдези планда көрдүнген 64 хуу орнунга 70 хуу болган. Үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрери контроль сандан ажыр 5 миллион рубльге көвүдээн. Республиканың ажылчылары күрүнеге көдээ ажылагай продуктулары садар талазы-биле хүлээлгелерин хуусаа бетинде ажыр күүсеткеннер.

Ындыг-даа болза чедип алдынган чедишкиннер-биле чергелештир бистиң ажылывыста улуг четпестер бар, деп эш Норбу чугаалаан. Республикада 6 бүдүрүлгелер: «Тыва даг-дүгү» (тудуг эргелелиниң начальниги эш Внуков, тудуг комитединиң мурнунда даргазы турган эш Чичан-оол), пиво заводу (директору эш Ананьин, местком даргазы эш Карамов), Туранның, Шуурмактың үлетпүр комбинаттары, Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агый чери, Үстүү-Енисейниң ажылгал участогу 1962 чылда ниити продукция бүдүрүп үндүрер талазы-биле планын күүсетпээннер.

Ооң ыңай илеткелчи республикада тудуг организацияларының ажылын шыңгымыы-биле шүгүмчүлээн. «Тыва тудуг» трезиниң багай ажылдап турарындан чүгле Кызыл хоорайда безин чурталга бажыннары маваан өг-бүлелериниң саны 2 муң ажып турар.

Ам үеде республикада 4 профэвилелдер обкомнарының 600 ажыг месткомнары ажылдап турар. Оларның талазындан үлетпүрге, көдээ ажыл-агыйга мурнакчы, дешилгелиг аргаларны, механизацияны, бүдүрүлгениң чаа, мурнакчы технологиязын шиңгээдип нептередир, бар техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаары дээш ап турар хемчеглери ыракта четпейн турарын пленумнуң киржикчилери илереткеннер.

Үлетпүр бүдүрүлгелеринде, транспортта, тудугда чеди чыллың онаалгаларын күүседипкеш, ийиги чеди чылдың үлүүнде ажылдап турар мурнакчыларның дуржулгазын профэвилел организациялары өске бүгү ажылчын, албан-хаакчыларның ортузунга багай нептередип турар. Чижээ, Кызылдың № 2 чүк АТК-ында 8 чолаачылар чеди чылдың онаалгаларын шагда-ла ажыр күүсеткен турда, оларның дуржулгазын эң кошкак нептередип турар.

Бо бүгүнүң кол чылдагааны болза, профэвилелдериниң обкомнары, чер-черде месткомнары бүдүрүлгениң экономиказының болгаш техниказының айтырыгларынче ам-даа сула синнигил кирип турарында, ажылчын, албан-хаакчыларның күш-ажылының болгаш амыдырал-чурталгазының байдалын экижидериниң дугайында четпес сагыш салып турарында деп санал бергеннер демдеглээн.

Республиканың Коммунал ажылагай министерствозунуң министри эш В. Гущин, «Тыва даг-дүгү» комбинат тудуунда тракторист М. Боракыс олар профэвилел организациялары ажылчыннарның ортузунга организакчы болгаш кижизидикчи ажылдарны кошкак чорудуп турарын, социалистиг чарыштың дээди хевири болуур коммунистиг күш-ажылдың бригадалары, коллективтери деп бедик атты чедип алыр дээш оларның чорудуп турар шимчээшкинин четпес удуртуп, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле хемчегларни ам-даа четпес чорудуп турарын айытканнар. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудуунда 40 хире бригадалар ажылдап турар. Оларның иштинден дыка хөйү коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чедип алыр дээш демисежип турар. Оларның ол шимчээшкинин ында тудуг комитеди багай удуртуп турарындан мурнунда ол атты чедип алган бригадаларның ажылы безин суларап турар деп М. Боракыс чугаалаан. Чеди чылдың ол улуг тудуунда бистиң чуртувустуң бүгү булуннарындан келген хөй санныг аныяктар ажылдап турар. Оларның ортузунга профэвилелиниң кижизидилге ажылы багай, оларның амыдырал-чурталгазын экижидер дээш сагыш салыышкыны ам-даа сула. Ылангыя ында ажылдап турар херээженнериң күш-ажылының камгалалында, эмнелге дузаламчызы чедирип турарында улуг четпестер барын ол чугаалаан.

Чөнүүн социал-хандырылгазының херээнге профэвилелдер организацияларының киржилгезиниң кошкаанының дугайын, эмнелге ажылдакчыларының ажылчын, албан-хаакчыларга шын эвес черге эмчи бюлетеньнерин бижип берип, күрүнеин акша-хөрөнгизинге улуг когарал чедирип турарын республиканың Социал-хандырылга министри эш А. Даваа, облсовпрофтуң күш-ажыл камгалалының болгаш социал-хандырылганың штаттан дашкаар килдизинин эргелекчизи эш В. Мерзляков олар боттарының саналынга доктаап чугаалааннар.

Областың профэвилелдериниң чөвүлелиниң чанында штаттан дашкаар күш-ажыл камгалалының талазы-биле юритиктиг килдистиң даргазы эш Бакулин бодунуң саналынга чамдык үлетпүр-бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары күш-ажылдың дүрүмүн үреп, ажылчыннарны чылдагаан чокка ажылдан үндүрер, 7 шактан ажыр ажылдадыр, ылангыя назы четпээн аныяктарның күш-ажылын багай камгалап, оларны бүдүрүлгеге кижизидер ажылды сула чорудуп турар чоруктар-биле профэвилел организациялары четпес демисежип турарын тодаргай чижектерге көргүзүп шүгүмчүлээн.

Пленумнуң ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока киржип, санал берген.

КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИНДЕН

★ Республикада 8 культура университеттери хөй-ниитиниң шугуму-биле ажылдап турар, оларның 4-түү Таңды районда. Таңдыга сөөлгү үш айларда лекторлар коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүнүң дугайында, совет чечен чогаалда тараажының овур-хевири, музыкага ынакшыл дугайында болгаш өске-даа темаларга лекцияларны номчаннар.

★ Тожу районнуң «Май 1-зи» колхозунуң Куштуг-Кежиг сүт-бараан фермазында клубта шалыңныг эргелекчи чок. Ажылды организастаарын ферманың ажылдакчылары—клуб чөвүлелиниң кежигүннери тус-тус хүлээнип алганнар.

★ Таңдының Балгазын суурда культура чөвүлели тургустунган. Ол чөвүлел бодунуң ажылын хөй-ниитиниң шугуму-биле чорутпушаан, Балгазын, Владимировка суурларда болгаш өкпе аарыының санаторийинде клубтарның ажылын удуртуп, оларга дузалап турар.

★ Чөөн-Хемчик районнуң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозта, Таңдыда «Межегей» совхозтуң Успенкада көдээ библиотекалар номну өг-буле бүрүзү бижидип алгаш номчуурун чедип алган. Олар бо талазы-биле бистиң республикага эргелекчилер болганнар.

УЛУГ-ХЕМДЕН МЕДЭЭЛЕР

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының малчыны коммунист эш Дадар-оолдуң коданында 503 төрүүр хой бар. Оларның 69-зу чоокта чаа оолдаан болгаш чаш төлү менди доругун турар. Төрээн хойларын көк сиген-биле чемгерип турар.

* * *

Совхозта техника өөрениринің бөлгүмү неделяда ийи катап эртип турар. Бөлгүмнүң башкылары механик А. Вацман биле трактор-хову бригадазының бригадири Э. Долдуг дыңнакчыларга билдингир тайылбырны берип, оларның техникага сонуургалын улам көдүрүп турар. Үр эвес үе эткен соонда бөлгүмнүң идепкейлиг дыңнакчылары Л. Дунгар-оол, Т. Анай, Д. Кызыл-Эник болгаш өскелер-даа трактору, комбайнны хала чокка башкарып билир механизаторлар болурлар.

«ҮТКА-ның 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының мурнакчы хойжузу М. Көк-оол 5 чыл иштинде мал ажылынга могаг-шылаг чок ажылдап келген. Ол үениң иштинде совхозка 3800 баш хойну өстүрүп берген. Эш Көк-оол эткен чылын 100 хойдан 101 хураганны менди ап, хой бүрүзүнден 2.7 кг дүктү кыргып алган. Ам ол 748 баш хойну кызымак ажаап турар. Кадарган хоюнуң күжү шыырак, Бо чылын ол баштайгы үеде төрээн 176 баш хоюндан 179 хураганны менди камгалап алган.

Мурнакчы хойжу бо ажыл-агый чылында 100 хойдан 110 хураганны менди ап, хой бүрүзүнден 2,8 кг дүктү кыргып алырын хүлээнип алган карак-кызыл ажылдап турар.

Чаражын

Чычыы, торгу кетпейн чордуп,
Орду-сүмээ чурттаваан сен.
Чырык, чараш хоорайларның
Овурун шуут билбейн чордуп,
Ажай буурул Хайраканның
Майгынналчак сүвүрлерин,
Маңнык ышкаш хемнериң көк
Агымнарын көрүп чордуп,
Байлар ижин кылып хүнзээш,
Пат-ла чилчиңг үзүлзежок,—
Чыңдытыр көк кудайдыва,
Шыргай ногаан тайгадыва,
Ооваш сыннар сирттеринче
Ойбак таар өөң өттүр кайгааш:
— Чаражын аар, чаражын!—деп,
Шагжок улуг тынып чордуп.
Пөрүк, сиреш, назы четпээн
Бөдүүн тыва душтук кыс сээ
Эрги куда ёзузунуң
Эдерзин дээр угаадыы бо:
«Тонуциуп бир эдээ-биле
Анай, хураган шуглап олур.
Тонуциуп бир эдээ-биле
Ажы-төлүң шуглап олур...»
Өөрүп, чаптап өстүрдүп-даа,
Ажыг түрээң бодавайн,
«Артык аас» деп бергезинмейн, —
Өске төлдер ап-даа чордуп...
Хөглүг, шоваа бичин төлдү
Көдүргештиң сеткилинден:
Чаражын аар, чаражын!—деп,
Чаптап, таалап тургулаар сен.
Кандыг дошкун чылдар өртпээн!
Кандыг шуурган силгивээн дээр!
Чолдуг ава, хөрээжен бооп
Чоргаар туруп хөндүрүлдүң!
Сээң арган, чиңге холуң
Чепсек-боону тудуп шыдаан,
Кыдыраашка бижип шыдаан,
Кызыл тукту көдүргеи-даа!
Оңзаланмас, бөдүүн хептиг,
Кодан мал-даа кадарганда,
Хоор чоннуң сүрүү оттаар
Одарлар-даа хайгаараанда,
Хову турлаа—сууржугаштан
Хоор сарыг шөлдер дургаар:
Чаражын аар, чаражын!—деп,
Сагыш ханып чоргулаар сен.
Дадаан, ишчи холдарындан
Даштар бедип ханаланыр,
Бажыңнарның ишти, дашты
Малгаш-биле дескилежир, —
Чаражты сен чаяап тур сен,
Чаражты сен төрүп тур сен,
Черниң бүгү чаражын ам
Четче туткан ээзи-дир сен.

С. КОЗЛОВА.
Очулдурган М. ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

Чылгычының ыры

Сыдым дээгин черге дээспес,
Сыгыт, хөөмей үзүп болбас,
Чаңгыс-Хадың ховузунуң
Чарлыг ээзи — чылгычы мен.

Хөруктелдир челзип орда,
Хөлдеп мунган аъдым оккур.
Хөөмейлеп сыгыртырда,
Хөрекейим таанда эткир.

Кодан сүрүг шаалаткан
Хомус болган хөөмейимни.
Хоор чоңум даандырганы
Хову сыңмас эртинемни.

Саяк, чыраа шаалаткан
Чадаган дег каргыраамны.
Саяа-тумен даандырган
Сагыш тудуш эртинемни.

О. КОМААДЫР.

Чөөн-Хемчик район,
«Искра» колхоз.

№ 4 ЯСЛИДЕ

Кызылдың № 4 уруглар яслизи тургустунгандан бээр ийи чыл ажып турар. Хоорайда ол ам эки ажылдыг уруглар албан черлериниң бирээзи. Ында чедеи ажыг биче чаштарның өзүп доругунга бүгү-ле таарымчалыг байдалдар тургустунган. Янзы-бүрү чараш ойнаарактарлыг, орун-дөжээ шупту четчир, амданныг чаагай чемнер-биле, четчир санныг орун-дөжектер-биле хандыртынган, биче чаштарның кадыкшылын хынаар тускай эмчилиг.

Биче чаштар хүнде дөрт катап чемненир, чемнериң амдан-хоолуун эмчи хайгаарап турар, олар тускай хүн чурумнуг. Яслиниң ажылдакчылары оларны биче чажындан эгелээш-ле төлептиг аажы-чаңга кижизидип, оларның кадык-чаагай өзүлдези дээш бүгү-ле кичээнгейни угландырганнар.

Чугаа сайзырадырының, хөгжүмнүң үделгези-биле ойнадырының, кино хевирлиг чуруктарлыг тоолчугаштарны, өске-даа фильм-чуруктарны оларга көргүзер талазы-биле чүүлдерни кылып турар. Байырлалдар санында-ла солун утренниктерни эрттирип, аңаа бичиилер кижизидикчилериниң дузазы-биле өөренип алган шүлүктерин чугаалап, ырларын ырлажып, танцылап турарлар.

Кижизидикчилер Ольга Милюкованың, Лидия Кузнецованың, педагог Антонина Соринкина оларның эки ажылын демдеглээр ужурлуг. Ада-иелерден эт-хереклелдер фабриказының ажылдакчызы Алексей Николаев, горпонуң садыгжызы К. Сат болгаш өскелер-даа яслиге улуг дузаны чедирип турарлар. Ылаңгыя Алексей Николаев күш-культура кижизидилгезинге хереглээр хереклелди, самбыраларны, хааржакчыгаштарны болгаш ыяштан өске-даа ажыктыг чүүлдерни чазап, кылып берген. К. Сат яслиниң септелгезинге идепкейлиг киришкен. Хоорайның харылзаа конторазының коллективи шефке ап, ооң септелгезинге улуг дузаны чедиргеннер. № 1 школаның үшкү класстарының өөренникчилери чаа чылды таварыштыр уруглар-та ёлканы тургузуп, каастаарынга, костюмнер кылып бээринге идепкейлиг киришкеннер.

Чуруктарда: (үстүнде) уруглар польдник чем үезинде. Мурнуку одуругда Наташа Сат, Люда Васильева. (Ортузунда): Ира Науменко кижизидикчизи О. Е. Милюкованың дузазы-биле чаданы өрү үүп турары. (Аланда): Коля Кандан болгаш Люда Васильева бомбук-биле ойнап турары.

Сөзү болгаш фотозу
П. ГОЛЬЦОВТУУ.

Районнуң пенсионерлери

Улустуң чаагай амыдыралын улам ыңай экижидеринче тодаргай улуг хемчеглер боттанып турар. Оларның иштинде чурталга бажыннарының тудуушкунун калбартыр дугайында, ажыл төлевирин өстүрбүшаан, кызырган ажыл хүнүнче шилчиир дугайында, күрүне пенсиларының дугайында болгаш өскедаа хемчеглер хамааржыр.

Ол бүгү хемчеглер шуптузу кижи дугайында улуг сагыш салыышкынче угланган. Чүге дээрге, кижи дугайында сагыш салыышкын партияның XXII съездизиниң шиитпирлеринде, коммунизмниң өндүр улуг программазында тодаргай айыттынган. Улуг-Хем районда 1122 кижи күрүне пенсиязын, хөй уруглардыг 1787 иелер күрүне пособиезин ап турар. Күрүне пенсиязын алыр үези четпээн-даа болза чамдык хамаатылар ай бүрүзүнүң пособиезин база ап турар. «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчын, албан-хаакчыларындан 150 ажыг кижи пособиени ап турар. Чүгле эткен чылын «Иениң алдары» орден-биле, «Иениң медалы» медаль-биле 105 иелер шаңнаткан, ооң ацгыда маадыр иениң шаңналын беш иеге тывыскан.

Улуг-Хем районнуң социал-хандырылга килдизи болгаш партия, совет организациялары ажылчы чоннуң пенсия хандырылгазын экижидер талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Беш чыл бурунгаар байдалбиле алырга пенсия ап турарларның саны ийи ажыг катап өскен. Оларга тыпсын турар хөренги 237.915 рубль четкен.

Районнуң социал-хандырылга килдизи эткен чылдың дургузунда хамаатылардан 133 билдириишкиннерни алган, пенсия санаарының комиссиязын дамчыштыр ооң шуптузун шиитпирлеп көрген болгаш олар ам пенсияны болгаш пособиени ап турарлар. Эткен чылын дыштанылга черлериниче халас чорударының үш путёвказы бердинген, ону долузу-биле чогуур ийүүде ажыглаан.

Районнуң пенсионерлери боттарының эгелээшкини-биле күрүнеге болгаш хөй-ниитиге ажыктыг ажылдарны база организастап турар. Чижээ, Шагаан-Арыг хоорайның пенсионерлери тос кижи составтыг чөвүлелин тургузуп, ооң чанында садыгның, культура-амыдыралдың, хоорай чаагайжылгазының секцияларын организастаан. Ооң ыңай эки-туранын дружиначылар бөлүүн база тургускан.

Пенсионерлер эштер Золотухин, Серебренников, Кадаев олар хоорайның кежээки дежурный магазинине кире бергеш, чамдык продуктуларның өртээн улгаттыр садып турганын илереткеш, акт тургускан. Ол актыны райпо баштаар черинден хынап көөрге шын болган, аңаа ажылдап турган садыгжыны ажылдан үндүрген. Пенсионер эш С. Бюлчүң «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыксан суурунга чеде бээрге, ында көдээ садыгның эргелекчизи С. Монгуш бодунуң туразы-биле садыгны хаап алгаш, өөрлүг арагалап турганын илереткен. Ооң түннелинде С. Монгуштан хөй акша-хөренги тудаанын хынала көргүскен.

Хоорайның пенсионерлер чөвүлели, ында партия эге организациязы пенсионерлериниң ортузунга тодаргай хемчеглерни чорудуп, оларның кадынын чергези-биле ажылдап болур арганы хандырып турар. Дүжүт ажаап алышкынының үеэинде пенсионерлер тараа хүлээп алыр склада идепкейлиг ажылдааннар.

Жданов аттыг колхозта пенсионер эш Кудажы удуртқан кырганнар чөвүлели эткен чылдың чазынында тургустунган. Төрээн колхозунуң экономиказын улам хөгжүдүрүнге болгаш чаагайжыдылганын хөрээнге боттарының күш-ажылчы үлүүн киириштирип турарлар. Оларның чижээнге эштер К. Ёндан, К. Бүдүп, О. Төңгүрбей, К. Өшкү-Саар болгаш өскелерни-даа адап болур. Олар үрезин арыглаарынга, малды ажаап кадарарынга идепкейлиг киржип турарлар.

Ооң-биле чергелештир районнуң социал-хандырылга килдизи ам-даа чогуур негелдезинге чедир ажылдавайн турарын база айтыр херек. Пенсия, пособие тыпсыр дугайында хоойлуну ажылчы чоннарның ортузунга, ооң документилерин шын кылыр талазы-биле көдээ Советтер ажылдакчыларынга кошкак таныштырып турар. Бо ажылга хөй-ниитини киириштирери күрүнеиң чугула ажыл-хөрээ болур.

Д. АРАКЧАА.

КОММУНИЗМНИҢ ШКОЛАЗЫ

Ленинчи кооператив планы болза чүгле социалистиг чаартылгаларның эвес, харын көдээге коммунистиг харылзааларны хөгжүдериниң теоретиктиг үндезини болуп турар.

Ленинчи кооператив планының кол чүүлдерин партияның XXII съездизиниң материалдарында болгаш СЭКП-ниң чаа Программазында улам ыңай сайзыраткан. Амгы үениң байдалдарында кооперацияның ролюн ол документилерде үндезилеп тодаргайлаан. Көдээге коммунистиг тургузуушкунун сорулгаларын кооперация шиитпирлеп шыдаар дугайында теоретиктиг чугула түннелди совет ниитилелдиң хөгжүлдезинин ханы анализинге үндезилээш кылган. Колхозчу тургузуг—ол дээрге, В. И. Ленинниң айытканы, төөгү талазыбиле хынап көрдүнген, коммунизмче тараачыннарның чоорту шилчиириниң онзагай байдалдарынга таарышкан оларның оруу-дур — деп, Программада бижиттинген.

Бүдүрүлгенин колхозчу хевири көдээниң бүдүрүкчү күштерининң хөгжүлдезин моондактап эгелей берген болгаш коммунизмче шилчиринге ол канчап-даа таарышпас дээр дугайында шын эвес айтырыгны 50 чылдарның эгезинде Сталинның көдүрүп үндүргени билдингир болгай. Сталинга чүдүүр турган чоруктун уржуктарын партия узуткавышаан, боттуг чүүлге дүүшпес кылдыр ооң көдүрген ол айтырыын буруу шапкан болгаш коммунистиг тургузуушкунга колхозтарның база совхозтарның эдээр черин база болуп, көдээ ажыл-агыйның шиитпирлиг көдүрүүшкүнүн хандырар талазы-биле болдунун шиитпирлеринге СЭКП-ниң XXI болгаш XXII съездилериниң материалдарында бүгү талалыг үндезилеп айыткан.

Көдээниң амгы үеде бүдүрүкчү күштериниң деннелинге болгаш хереглелдеринге бүдүрүлгениң колхозчу хевири дүгжүп дүгжүп турарын колхозтарның сөөлгү чылдарда чедип алган хөгжүлдези көргүзүп турар. Эртемниң болгаш техниканың чедишкиннерин үре-түннелдиг, күш-ажыл курлавырларын боттуг ажыглаар, ниитилештирген бүдүрүлгени дүрген калбартыр, а ооң дараазында көдээде материал-техниктиг баазаны хөгжүдер болгаш быжыглаар арганы бүдүрүлгениң колхозчу хевири берип турар, ынчаарга көдээде материал-техниктиг ол базза болза коммунизмнин материал-техниктиг баазазының чарылбас кезии болур. Колхоз болза ажыл-агыйның ниитилештирген хевири болуп, демократтыг үндезиннерге хөгжүвүшаан, массаларны сырый каттыштырып, организастап, күш-ажылды медерелдиг ёзу-биле көөрүнге, коллективизмнин болгаш эш-хуузунда кады ажылдажылганын, коммунизмниң ёзузунга оларны кижизидип турар. Тараачыннарга коммунизмниң школазы деп колхозтарны партияның санап турарының ужуру шак ында.

Көдээнин коммунизмче улам ыңайгы бурунгаарлаашкыны чүгле колхозтарны эвес, харын совхозтарны база хөгжүдериниң болгаш сайзырангайжыдарының оруу-биле боттаныр дээрзин СЭКП-ниң Программазы барымдаалап турар. Совхозтар болунун туруп келген чылдарының дургузунда социалистиг улуг бүдүрүлгелер кылдыр хуулган болгаш көдээге ниитилел харылзааларын сайзырадырынга база чаартырынга башкарыкчы рольду ойнап турарлар. Ынчангаш социалистиг ажыл-агыйның ийи хевирлериниң кайызын-даа көдээниң коммунистиг тургузуушкунунга ажыглаарының эргежок чугулазын партия айтып турар.

Ниитилештирген ажыл-агыйның соксаал чок өзүлдези, бүдүрүлгени организастаарын болгаш ажыл-агыйны башкарарының аргаларын экижидери, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чайгылыш чок бедидери, материалдыг, сонуургалдыг чоруктун принцивин шыңгыы сагыыры колхозтарны болгаш совхозтарны хөгжүдериниң экономиктиг үндезини болуп турар. Колхозтар болгаш совхозтар аңаа үндезилээш, боттарының бүдүрүлге харылзааларының, күш-ажылдың характериниң, ажылчы чоннарның чаагай байдалының база культуразының деннелиниң аайы-биле улам-на коммунистиг хевириниң бүдүрүлгелери апаар. Ооң-биле чергелештир колхозчу өөчү бүгү чоннуң өөчүзүнден бичии-даа ылгал чок апаар болгаш ооң-биле каттыжа бээр.

Ажылчын ангының болгаш күш-ажылчы тараачыннарның бузулбас әвилелин быжыглаар дугайында ленинчи идеяларны СЭКП-ниң Программазы улам ыңай сайзыраткан, ол әвилел болза СССР-ге коммунизмни тургузарынга политиктиг болгаш социал-экономиктиг ужур-дузалыг болуп турар.

КОММУНИСТИГ ТУРГУЗУУШКУННУҢ ШАЛЫПЧЫ ФРОНТУЗУ

СЭКП-ның XXII съездизи, партия Төп Комитединин март болгаш ноябрь (1962 ч.) пленумнары коммунистиг тургузуушкуннун үндезин сорулгаларын барымдаалавышаан, көдээнин бүдүрүкчү күштерин улам ыңай көдүрериниче угланган тодаргай хемчеглерни айыткан. Колхозсовхоз бүдүрүлгези—ол дээрге, коммунистиг тургузуушкуннуң шалыпчы фронтузу деп. март Пленуму демдеглээн.

Пленумнуң шиитпирлеринге дүүштүр колхозтарны болгаш совхозтарны удуртурунун принципиалдыг чаа органнары — девискээр аайы-биле бүдүрүлге эргелелдери тургустунган. Дуржулганың көргүзүп турарын ёзугаар алырга, көдээ ажыл-агыйны эргелеп башкарарының чаа хевири эки түннелдерни берип турар. Девискээр аайы-биле бүдүрүлге эргелелдери болза ажыл-керекти ханызыбиле билбишаан, колхозтарны болгаш совхозтарны башкарып, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин үезин келген айтырыгларын дүрген база мергежилдиг шиитпирлеп шыдаар авторитеттиг органнар апарган.

Көдээ ажыл-агыйга материал-техникиг дузаламчыны күштелдиреринин калбак системазын партия ажылдап кылган болгаш боттандырып турар. Улуг күчүлүг тракторларны, дүжүт ажаап алышкынының делгем кестирер техниказын болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарын бүдүрери дыка көвүдээн. Минералдыг чемишчидилгелерни бүдүрери 1962 чылда 17 миллион тонна турганындан 1966 чылда 41 миллион тонна чедир улгадыр. Материалдыг сонуургалдыг чорукту күштелдирер талазы-биле элээн каш хемчеглер боттанган.

Чурттун чамдык районнарынга агаар-бойдустуң берге байдалдары турза-даа, эткен 1962 чыл көдээ ажыл-агый хөгжүлдезинде чаа-чаа чедиишкиннер-биле демдеглеттинген.

Ындыг болза-даа көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрүп турарының дениели колхозтарның болгаш совхозтарның улуг аргаларынга база чер болгаш мал ажылының продуктуларынга совет улустуң улам өзүлделиг хереглелдеринге четпейн турар. Ол хереглелдерни бүрүн хандырар болгаш ажылчы чоннарның амыдырал деннелин улам ыңай бедидерин боттандырар төлээде, көдээ ажылагайның ең чугула продуктуларын бүдүрерин чоокку хуусаада ийи-үш катап көвүдедир сорулганы партия салган.

Ол сорулганы шиитпирлээринге бүгү аргалар бистиң колхозтарывыста болгаш совхозтарывыста бар дээрзин мурнакчы ажыл-агыйларның дуржулгазы көргүзүп турар.

Колхозтарның база совхозтарның экономиктиг көдүрүүшкүнү болза чаа ниитилел харылзааларын улам ыңай сайзырадырының үндезини болур. Ол дээрге, колхозтарга күш-ажылды организастаарын экижиде-ринде, улустуң ниити бүдүрүлгелеринде тургустунган деннелге болгаш хевирлерге ол күш-ажылдың чоокшулажырында, ай санында магадылалдыг күш-ажыл төлевиринче шилчилгеде, ниитинин ажыглал чүүлдерин калбаа-биле көгжүдеринде илергейлеттинип турар. Ниитилел харылзаалары совхозтарда база сайзырангайжын турар.

Бүдүрүкчү күштериниң күчүлүг көдүрүүшкүнүнге үндезилээш, колхозчу суурлар болгаш сууржугаштар чаагайжыдыр туттунган бажыннарлыг, коммунал хандырылгалыг, амыдырал талазы-биле бүдүрүлгелерлиг, культура болгаш медицина албан черлерлиг хоорай хевириниң чурттакчылыг черлери кылдыр чаартынып турар. Ол чаартылганы мурнакчы ажыл-агыйларның чижектериндеи амгы үеде көрүп болур.

Ооң-биле холбаштыр, көдээнин ажыл-ишчилериниң культурлуг деннели чайгылыш чокка бедип, көдээ ажыл-агыйда күш-ажылдың характери чаартынып, ол күш-ажыл болунун техниктиг чепсегленнишкининиң база-организастаашкынының талазыбиле индустриалдыг күш-ажылга улам-на чоокшулажып турар. Бо бүгү чүүлдер болза хоорай болгаш көдээнин аразында социал-экономиктиг база культура-амыдырал ылгалдарының чоорту чидериңге чедире бээр.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр улус ажылагайынга партийжи улуртулганы эде тургузары эгелээн. Ол эде тургузуушкунда кол чүүл—партия болгаш бүгү совет улустуң күжениишкиннерин үлетпүр база көдээ ажылагай бүдүрүлгезин дүрген өстүрериниң айтырыгларын шиитпирлээр херекке мөөннээри болур. Партия органнарын бүдүрүлге принцивин барымдаалап тургузар чорук партияның организастыг болгаш идеологтуг ажылын коммунизмнин материал-техниктиг баазазын тургузарының болгаш чаа кижини кижизидериниң сорулгалары-биле улам сырый хол-баштырар. А ол чорук ажыл-агыйның социалистиг системазының артык күштүг чүүлдерин калбаа-биле ажыглаар болгаш коммунизмче бистин бурунгаар шимчээшкинивисти дүргедедир арганы бээр.

С. СДОБНОВ,
экономика эртемнериниң кандидаты.

БӨДҮҮН ИШЧИ

Бии-Хем районнуң «Хадың» колхозунуң далган тырттырар дээрбезинин эргелекчизи коммунист Алексей Захарович Мананников ол ажылга алды чыл дургузунда доктаамал ажылдап турар.

Дээрбени доктаамал ажылдалып, бүгү колхозчуларны тыртқан далган-биле үзүктел чок хандырары ындыгла белен эвес ажыл. Эш Мананников эртен дан бажындан орай-кежээге чедир дээрбеде турар. Ооң кызымаккай ажылынын түннелинде бүгү колхозчулар далган-биле үргүлчү хандыртынып турар. Ол ышкаш мал чеми тараалларны чарбалаар хүлээлгени А. З. Мананников ей-шаанда күүседип турар.

Дээрбени арыг-силиг тудар, ону септээр ажылды эш Мананников өскенин дузазы чокка боду күүседип четтигип турар.

А. МААДЫР-ООЛ.

Марксизм-ленинизмнин тугунун адаа-биле

* ☆ *

ГСЧП-ниң съездизи ажылын дооскан

БЕРЛИН. СЭТА-ның туска́й корреспондентизи В. Селиверстовтуң дамчытканы: Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының VI съездизи бодунуң ажылын январь 21-де үргүлчүлээн.

Эртенги хаалгыг хуралга партияның удуртур органнарын соңгаан.

12 шак үезинде ажык хурал болган. В. Ульбрихт, О. Гротеволь, Н. С. Хрущев болгаш оон-даа өскелериниң президиумге кострүп келгенин съездиниң киржикчилери үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле утка́ан. Шупту туруп келген.

Хуралды даргалап турган, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү Ф. Зберт сураглыг немец чуруукчу профессор Отто Нагельге сес берген. Улуг Ленинниң дугайында О. Нагель хайныышкынныг чүве чугаалааш, бодунуң өг-бүлезинге В. И. Ленинниң дүрзү-хевирин улуг үнелиг тураскаал кылдыр шыгжап чорааның чугаалаан. Ол тудуп кылган дүрзү-хевирни чээрби чылдар үезинде чуруукчуга совет скульптор С. Меркуров тураскаалга берген турган. Фашизмниң тергииделиниң үезинде ону немец антифашистер идегелдиг чажырып кадагалап алган.

В. И. Ленинниң ол дүрзү-хевирин Отто Нагель ГСЧП-ниң VI съездизинге дамчыдып берген.

Бүгү залда олурганнар шупту туруп келген, өлүм чок Ленинге боттарының ханы ынакшылдыг сеткил-сагыжын илереткишаан, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле ону утка́ан.

Фанфарларның үнү дыңналып үнген. Ол болза, З. Тельман аттыг пионерлер организациязының төлээлери келгени ол. Олар съездиниң киржикчилеринге байыр чедиргеннер. В. Ульбрихт, О. Гротеволь, Н. С. Хрущев оларга болгаш президиумнуң бүгү кежигүннеринге уруглар чечектерни тудусканнар. Олар боттарының Төрээн чурту — ажылчыннарның болгаш тараачыннарның социалистиг күрүнезинге шынчызының дугайында даңгыракты бергеннер.

Оон соонда немец эртемнер академиязының президентизи профессор В. Хартике сес ап чүве чугаалааш, ГДР-ниң эртемденнериниң мурнундан съездиниң киржикчилеринге байыр чедирген.

Съездиниң киржикчилеринге, ГСЧП-ниң бүгү кежигүннеринге, ГДР-ниң бүгү ажылчы чоннарынга Японияның компартиязының ТК-зының кежигүнү Хироюки Окамото, алжир компартияның ТК-зының секретары Бадир Хадж Али, Чилиниң компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү Орланда Мильяс, Испанияның Коммунистиг партиязының чиңгине секретары Сантьяго Каррильо олар найыралдың чылыг сөстери сиңниккен байырны чедиргилээннер.

Соңгуулдалар талазы-биле комиссияның даргазы В. Шмидтке сес берген. Чаа Уставка үндезилээш чоруттунган Төп Комитеттиң соңгуулдазының түннелдери бистиң партиявыстың кежигүннериниң бузулбас чаңгыс эвиниң херечизи болган деп, ол чугаалаан. ТК-ның эш В. Ульбрихтиге баштаткан кежигүннери болгаш оон кежигүнүнге кандидаттар бир үн-биле соңгуттурган дээрзин дыңнадырга ол сөстерни үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле утка́ан.

Индирге В. Ульбрихт үнүп келген. Съезд улуг ужур-дузалыг шиитпирлерни хүлээп алган дээрзин ол чугаалаан. Съездиниң хүлээп алганы программа немец улустуң чырыткылыг келир үезинче орукту ажыдып турар. Ол болза — социализмниң калбак тургузуушкунунуң программазы болур. Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязы немец улустуң удуртукчу күжү дээрзин съезд көргүзкен деп В. Ульбрихт медеглээн.

Съездиге Н. С. Хрущевтуң чугаалаан чугаазы бистиң изиг деткимчевисти алган деп, В. Ульбрихт оон ыңай демдеглээн. Бистиң партиявыс болза тайбың дээш, немец улустуң тайбың келир үези дээш демиселди бүгү күжү-биле чорудар.

Ф. Зберт съездини хагдынган деп чарлаан. Зал иштинге үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны чаңгыланып турган болгаш бүгү кижилер туруп келген. Делегаттар болгаш аалчылар «Интернационалды» ырлашкан. «Фрейндшафт!», «Найырал!» «Тайбың!», «Ура!» деп лозуннар чаңгыланып турган.

ЧАА ТРАКТОР

СОФИЯ. (СЭТА). Русе хоорайда көдээ ажыл-агый машиналары бүдүрүп үндүрер Георгий Димитров аттыг заводтуң коллективи бо чылын 12 аът күштүг чаңгыс өзектиг «Дунай-112» деп тракторну бүдүрүп үндүрериниче кириптер. Майның бирге чедир баштайгы он тракторларны үндүрген турар.

Чаа машиналарны колдуунда-ла даглыг районнарга көдээ ажыл-агый ажылдарының янзы-бүрү хевирлерин кылырынга ажыглаар. Ол тракторлар кооператив ажыл-агыйларынга транспорт чепсээ-даа кылдыр ажыглаттынып болур. Ол тракторга хереглээр кожуглуг болгаш аскылыг херекселдериниң бүдүрүлгезин базала организастаан турар.

АФГАНИСТАН. Афганистанның пайысыллалы Кабул хоорайда Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле улуг аэропортту кылган.

Чуруктарда: «ИЛ-18» дээр совет лайнер Кабулдуң аэропортунда (адааанда чурукта) болгаш аэропорттуң бажыңы (үстүнде).

СЭТА-ның фотохрониказы.

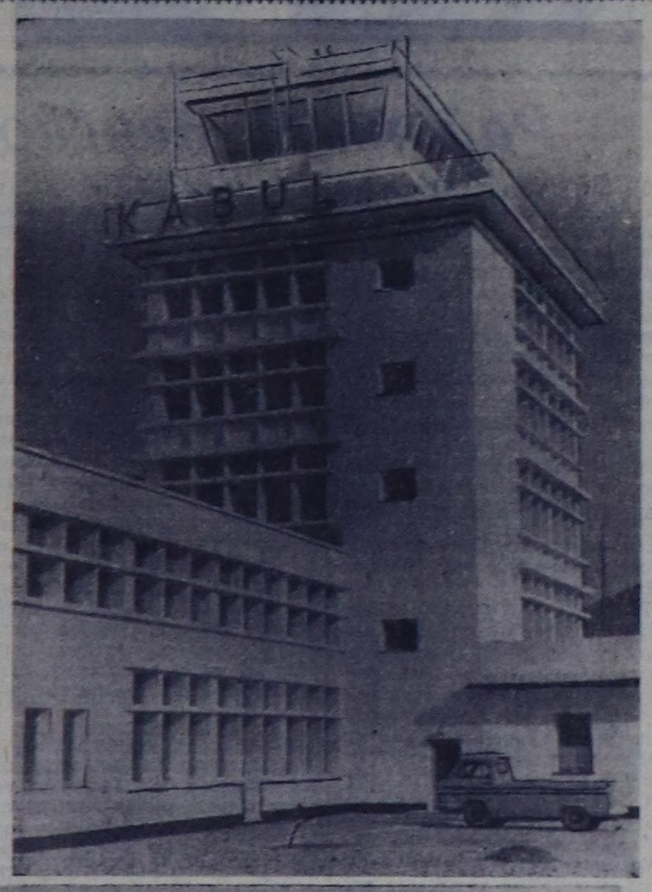

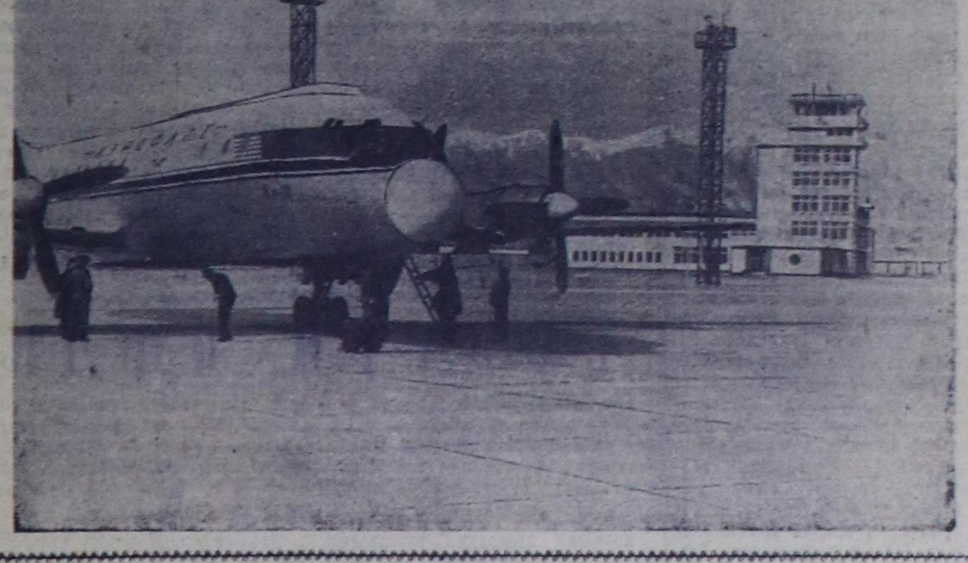

Эш Н. С. Хрущевтуң Дж. Кеннедиге чоруткан бижиин даштыкыда канчаар көрүп турары

ЧУГУЛА ИНИЦИАТИВА

ТОКИО. (СЭТА). Мациама хоорайга чүве чугаалап тура, Японияның премьер-министри Хаято Икэданың медеглээни болза, Совет Эвилелиниң чаа саналдары депшилгени айтып турар-дыр. Ядролуг шенелделерни соксадырынга бистиң идегеливистиң боттанырынга база бир базым чоокшулап келген деп бодай-дыр мен деп ол чугаалаан.

Ядролуг чепсектиң шенелделерин хоруур дугайында айтырыгның талазы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы биле АКШ-тың президентизи Кеннединиң аразында бижиктер солушкан дугайында дыңнадыгларны кежээ үнер бүгү төп солуннар бирги арыннарынга парлагылаан. Ол дыңнадыгларның улуг эгелеринде: «Ядролуг шенелделерни соксадырынче улуг базым», «Чугаалажыышкыннарга чырыткылыг перспективалар», «Шпионнаашкынны болдурбазынга Кеннеди чөпшээрешкен», «Чүгле техниктиг айтырыгларны шиитпирлээри арткан» — деп, демдеглелээн.

Кандыг-даа ядролуг шенелделерни соксадыр, ядролуг чепсекти ажыглаарын хоруур база чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрер дээш чайгылыш чокка оралдажып турар Совет чазактың чаа чугула инициативазын барык бүгү солуннар демдеглээн.

ССРЭ-ниң саналдары ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадырының перспективазын ажыдып турар дээрзин «Асахи» деп салдарлыг солун бижээн. Техниктиг айтырыглар талазы-биле чугаалажыышкыннар амдаа болур турзажок, ядролуг шенелделерни соксадыр дугайында айтырыгга бурунгаар улуг базым кылдынган деп чугаалап болур.

Даштыкы хөректер министерствозунуң кижилери совет таланың чаа инициативазына байыр чедирип, ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында чугаалажыышкыннарга чырыткылыг перспективаларны ажыдып турар инициатива кылдыр көрүп турар деп «Иомиури» солун бижээн.

Бурунгаар чугула базым

ЛОНДОН. (СЭТА). Ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыр дугайында айтырыгның талазы-биле Н. С. Хрущевтуң болгаш Дж. Кеннединиң аразынга бижиктер солушканынга Англияның даштыкы хөректер министерствозунуң төлөлөкчизи «бурунгаар чугула базым» кылдыр байыр чедиргеп. Ам болур деп турар чугаалажыышкыннар артып каап турар айтырыгларны шиитпирлээринге депшилгени чедип алырының аргазын бээр болгаш ядролуг шенелделерни хоругдаар дугайында дугуржулгага ат салырын болдунар аргалыг болдурар дээрзинге ол идегелин илереткен. Н. С. Хрущев биле Дж. Кеннединиң аразынга бижиктер солушканын тайылбырлавышаан, англи парлалга болза ядролуг чепсектиң шенелделерин хоругдаарының айтырын шиитпирлээринге чугула өскерилге чедип ап болдунар дээрзин айтып турар.

Хөй-ниитиниң улуг сонуургалы

ПАРИЖ. (СЭТА). Ядролуг чепсектиң шенелделерин хоруур дугайында айтырыгның талазы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев биле АКШ-тың президентизи Дж. Кеннединиң аразынга бижиктер солушканын Франциянын парлалгазы улуг сонуургал-биле хүлээп көрген. «Комбо», «Партижур», «Либерасьон», «Фигаро», «Юманите» болгаш Парижтиң өскедаа солуннары бижиктер солушкан дугайында дыңнадыгларны улуг эгелер-биле эң өскү черлериге парлап турар. Н. С. Хрущевтуң бижиниң делгеренгей допчулалын «Фигаро» солун парлап үндүрген.

КАРЖЫ ААЖЫЛАА

Цейлонга экономиктиг дузаламчыны көргүзерин февраль 1-ден эгелеп соксадыр болап турарын АКШ медеглээн. Бо чуртка хамаарыштыр Уолл-стриттиң ындыг чоруу түүден болдунганы?

Цейлоннуң нефть корпорациязының контролюнче шилчээн «Калтекс» биле «Эссо» деп америк нефть компанияларның эт-хөреңгизиниң өртээн доп-дораан эгидип төлээрин АКШ-тың чазаа негээн.

Бо компаниялар «Шелл» деп англи компания-биле кады барык 40 чылдарның дургузунда Цейлонда нефть продуктуларны садыглаарынга монополия эргени ажыглап келгеннер.

Азияның болгаш Африканың өскедаа дыка хөй хамаарышпас күрүнелериниң чазактары ышкаш, Цейлоннуң чазаа база-ла национал экономиканы быжыглаарынче быжыг угланыышкынны холга алган. Эрткен чылдың эгезинде чазак нефть үлетпүрүн национализастап, национал нефть корпорациязын тургускан. Ол корпорацияның сорулгазы — нефтини чуртче киирер болгаш чурттуң иштинге нефть продуктуларны хуваары болур. Даштыкы нефть компанияларының ажыл-чорудулгазының кавызын кызыгаарлаан турган. Ындыг хемчеглериң экономика талазы-биле ажыктыг чоруу тодаргай. «Цейлон дейли ньюс» солуннуң саналгаларын ёзугаар алырга, чыл иштинде чуртка эргежок чугула негеттинер 600 муң тонна нефтини киир сөөртүшаан, даштыкы акша-биле алырга, 20 миллион рупийни камнап алыр арганы берип турган. Ук корпорация чурт иштинче киирер бүгү нефтини болгаш чуртка нефть продуктуларны чазактың доктаатка өртээн ёзугаар садыглаарын бодунуң холунга чоорту алыр ужурлуг турган. Колдуунда Коломбо районунда турар «Шелл», «Калтекс» болгаш «Эссо» компанияларның бензин кудар 500 ажыг станцияларының 175-ни болгаш нефть кадагалаар черлерин хавырып алырының бүрүн эргезин корпорация алган.

Эрткен чылдың мартта садыг, аъш-чем болгаш суднолар министри Г. Б. Иллангаратне болза «Иваново» деп танкерден совет нефтини күлээп алган баштайгы нефть кадагалаар черинің клапанын ажыткан. Бо болза ол организацияның ажыл-чорудулгазынга эгени салган корпорацияның баштайгы нефтизи-дир.

Бодунуң ажыл-чорудулгазының баштайгы айында-ла корпорация иштики рынокка 3,6 миллион галлон (1 галлон—4,5 литрге деп) нефть продуктуларны берген.

АКШ-тың чазаа аңаа шыңгыы дүвүрээн турган. Хавыртынган эт-хөреңгиниң өртээн нефть компанияларына эгидип төлевес болза Цейлонга америк дузаламчыны соксадыр дээрзин элчин Ф. Уиллис сагындырган. Кажан ол кыжаныглар дузалавайн баар орта күрүне департаментизи Цейлонуң чазаанга ийи бижикти чоруткан. Оон-биле кады америк пропаганда кыжаныышкынны кылып эгелээн. «Цейлон чазактың кара-туразында аажылалы чурттуң экономиктиг хөгжүлдезинге киржиринден хуу капиталды чайладып, ортулукта кадык эвес байдалды тургузуп турар» дээр чүвениң дугайында хоозуи бодалдар нептереп эгелээн. Цейлоннуң нефть корпорациязынга нефть продуктуларны берип турар Совет Эвилелин «экономиктиг үрегдээшкиннерни кылып тур» деп база буруудадып эгелээн турган.

Министр Иллангаратне бо чугааларны «мырыңай үндезин барымдаа чок чүве-дир» деп демдеглээн. Цейлон бот-бодунга ажыктыг байдалдарны барымдаалаан, кандыг-даа чурт биле садыглажырынга белен деп ол чугаалаан. Корпорация нефть продуктуларны алыр дугайында дугуржулганы Совет Эвилели, Румыния болгаш Каттышкан Араб Республика-биле чарган. Корпорацияның ап турар нефть продуктуларының өртээ Цейлонга нефть продуктуларны берип турар даштыкы нефть компанияларның нефтизиниң өртээнден дыка чиик болуп турарын Иллангаратне демдеглээн. Бо чорук хереглекчилерге кывар күүлду эң чиик өртек-биле садар арганы берип турар.

Цейлончулар боттарының чургунга хамаарыштыр америк башкарыкчы болуктериниң чүүң-биле-даа бадыткаттынмаан үүлгедиглерине шыңгыы удурланып турар. «Ланка сама самаджа» деп партияның даргазы Л. Гунаварденеиниң медеглээни: «Чурттуң экономиктиг хөгжүлдезинче угландыр цейлон чазактың хемчеглерни боттандырарынга удур кампанияны АКШ-тың чазаа сагыштыы-биле чорудуп турар деп чүвеге кандыг-даа чигзиниишкин турбас ужурлуг. Ол дээрге —бистиң чуртувустуң иштики херектеринге иледе холгаарлаашкын-дыр».

Цейлоннуң хөй-ниитизиниң калбак болуктериниң бодалын илергейлевишаан, Цейлонуң Коммунистиг партиязының чиңгине секретары Питер Кейнеманның январь 10-да «Цейлон дейли миррор» солунга бижээни болза: «Америк нефть компаниялар Цейлондан миллион-миллион кончаларны ушта соруп алган, ындыг төлээде бир эвес эгидип төлээр дугайында айтырыгны тургузар чүве болза, ол төлевирни америк компанияларга эвес, а Цейлонга төлээр ужурлуг».

П. ВАСИН.
(СЭТА).

„Демисел үргүлчүлевишаан"

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Соңгу Борнеонуң (Калимантана) тура-халыкчыларының баштынчызы Брунейниң Улусчу партиязының удуртукчузу Азахариниң медеглээни болза, оон удуртканы тура-халыкчылары бүрүн тиилелгени чедип алгыжеге чедир Соңгу Борнеонуң хамаарышпас чоруу дээш демиселди үргүлчүлээр. Манилде даштыкы корреспондентилерге бодунуң берген харыызынга Азахари «демисел доозулбаан, демисел үргүлчүлеп турар» деп медеглээн дээрзин ЮПИ агентилел дыннаткан.

КОЛВЕЗИДЕ ЧЕТКЕН

ЛОНДОН. (СЭТА). Рейтер агентиледдиг корреспондентизиниң дыннадып турары-биле алырга, Каттышкан Нациялар Организациязының шериглери Катангада Чомбениң сөөлгү чөлеңгижи—Колвези хоорайда январь 21-де кире берген.

Шенелделер

Кызылда күрүнеиниң педагогика институтунда чиик атлетиканың секциязы ажылдап турар. Ол секция бодунуң ажылын неделя санында-ла үш катап чорудуп келген. Ону республикада дуржулгалыг тренерлериң бирээзи Михаил Николаевич Лебедев удуртуп турар. Орта студентилер канчаар маңнаарының мергежилин өөренип, 1хол. бутка күштүг мергежилгелерни кылып база аар шой көдүрүп турар. Секцияга киргенивистен бээр 2 ай хире үе эрткен. Ол үеним иштинде кандыг түннелдерни чедип алганывысты эрткен дыштаныр хүнде институттуң спорт залынга болган чиик атлетика маргылдааларынга көзүлген.

Баштай оолдар 40 метрге чарышкан. Бирги, ийиги черлерни К. Казаков биле М. Кыргыс алганнар. Дараазында, турган черинден үш-ле баскаш халыырынга физика-математика факультединин студентизи В. Сизенев 8 м 15 см халаан, 7 м 40 см хемчээлди ажа халааш К. Сарыг-Хаа, К. Казаков олар 2—3-кү черлерни үлешкеннер.

Черниң бедиин халыыры эн-не солун болган. 1 м 70 см хемчээлди ажа халааш база-ла В. Сизенев бирги черни ап, 3-кү разрядтың нормазындан ажыг түннелди көргүскен.

Уруглардан 40 метрге маннаарының болгаш узунунга, бедиинге халыырының талазы-биле Л. Комбуйоолга чедер кижи чок болган.

Маргылдаала четпес чүүлдер базар бар болганын демдеглезе чугуур. Аная колдуунда секцияда киржип турарлар киришкеннер. Педагогика база литература факультеттериниң кончуг эвээш кижи киришкен. Нинтизи-биле оолдардан бирги черни В. Сизенев, уруглардан Л. Комбуйоол олар алган.

Типлекчилериниң иштинден январь 27-де болур хоорай маргылдаазынга киржир шилиндек команданы тургускан.

М. ДАМДЫН.

ТҮННЕЛ ЧООКШУЛААН

Хоккей талазы-биле Кызыл хоорайның бирги чери дээш маргылдаа үргүлчүлевишаан. Бо эрткен неделяда маргылдааның ийиги дескининиң «Урожай» команданы типлээш, торпедочулар ажыткан. Олар ол оюнга удурланыкчызын 9:2 санга удуп алганнар. «Авиапорт» биле «Строитель» командаларның ужуражыышкыны ужудукчуларның типлелгези-биле 5:3 санныг доозулган.

Эрткен субботада «Строитель» команданы «Урожай» 12:0 санга удуп алган. Дыштаныр хүнде «Торпедо» биле «Буревестник» командаларның оюну болган. Бир эвес аная студентилер типлеп апкан болза маргылдааның ийиги черинге барып болурунун аргазы бар турган. Ынчалзадаа «Торпедо» команданың ойнакчыларынга олар күш четпейн барган болгаш 9:2 санга уттурганнар.

Ам түннел ужуражыышкыннар артып калганда командаларның байдалы мындыг: «Торпедо»—14 сандан 14 санныг, «Урожай» биле «Буревестник»—14 сандан 8—8 саннарлыг, «Авиапорт» биле «Строитель»—3—3 саннарлыг.

Ю. СУХОВ.

ГРИПП ДУГАЙЫНДА ЧҮНҮ БИЛЗЕ ЧОГУУРУЛ

ГРИПП КОНЧУГ ХАЛДАВЫРЛЫГ болгаш аарыг кижиден кадык кижиже чинги-биле дамчыыр. Оон аараан кижи чугаалап, чөдүрүп, азырып турда грипп долгандыр кижилерге нептереп болур. Ол ышкаш аарыг кижиниң хереглеп турганы думчук аржыылындан, чоттунар аржыылындан болгаш саваларындан дээш оон-даа өскеэт-херекселинден дамчып халдап болур.

Грипптээн кижини орунга чыттырган, эмчини бажыңче келдирзе чугуур. Аарыг кижини чыттырып кагы дег тускай өрээл чок болза оон чыдып турар орнун ак чоорган-биле ийикпе көжеге-биле дуглап каар.

ГРИППТИҢ ИЛЕРЕП КЕЛИР ДЕМДЕКТЕРИ. Ук аарыг нарын болгаш хеп-хенертен эгелээр. Оон аараан кижи шыырыгар, температуразы улгадып, бажы аарып эгелээр, холу, буду ыстап-шылаар, шыңганнары аарышкылыг, боду чаягаар-ла шагжок апаар. Думчуунуң суу-даа төгүлбейн, температуразы-даа улгатпайн база гриппте эгелеп болур. Ындыг таварылгада ол аарыгның байдалы шыңгыы эртип болур.

Грипптээн кижини ажаап турар кижи дөрт каъттай салган марля-биле думчуун дуй шарып алыр. Ол шарыышкын марляны хүннүңне чуп, изиг илиир-биле базып ап турар, өрээлдиң иштин удаа-дараазы-биле агаарладыр. Хлорлуг суг-биле (бир стакан 10 хуулуг хлорлуг чугайның эзилдирини демир хууң ишти сугга холуп алыр) чуп турушар.

Аарыг кижиниң думчук аржыылын, чоттунар аржыылын болгаш иштики хевин чуурунуң мурнунда изиг сугга хайындырыптар херек.

Холуңарны үргүлчү чуп, ону хлорлуг сугга суп ап турушар.

Грипп болза каданнап болуру-биле ондагайлыг аарыг болур. Грипп дыка үгдереп бергедээр болза эмчиниң айтыышкынын ёзугаар эмнелгеге чыттырып эмнээр апаар. Ук аарыг чаш уругларга онза айыылдыг.

ГРИППТЕН УРУГЛАРЫҢАРНЫ КАМГАЛАҢАР. Гриппээн аарыг кижи чыдып турар бажыңче уругларыңар чорутпаңар. Ук аарыгдан аараан хире баштайгы демдектер көстүп келирге-ле оларны уруглар яслизинче, садынче болгаш школаже чорутпаңар.

Гриппээн не уруун эмзирип турар үезинде аскын марля-биле шарып алыр.

ГРИПП КОНЧУГ ХАЛДААЧАЛ ДЭЭРЗИН УТПАҢАР. Оон аараан кижи болгаш ону долгандыр турар кижилер ук аарыгны өске кижилерге халдатпас дээш болдунар-ла хемчеглерни алыр ужурлуг.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

АГААР БОЛУР

Бүгүн республикага шокар булуттарлыг, хаттың күжү кошкак хүн болур. Агаарның температуразы: республикага 26—31, Кызылга 29—31 градус соок болур.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

ЯНВАРЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»:

«Дагларда застава» 10, 12, 2, 6, «Сафра» (делгем экранныг) 4, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»:

Уругларга программалар 10, «Сашко» 11.15, 1.15, 3.15, «Шериг хөгжүмү» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»:

Уругларга программалар 10, «Капитан Грантының уруглары» 2.30, «Куда сөөлүнде» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»:

«Орукта хөлеге» 3.15, 9.15 «Юхан» (делгем экранныг) 5.15, 7.15 шактарда.

СПОРТ

Баштайгы базымнар кылдынган

Эрткен чылдың декабрь 25-те тыва национал хүрешти кышкы үеде чорудуп болурунуң аргаларын айытканн, бо талазы-биле секцияларны тургузарын сүмелеп турар редакция үүлү болгаш мөгелер О. Сюр-ооллуң (бо чылдың январь 1-де), К. Салчакытың (бо чылдың январь 19-та) чүүлдери «Шын» солунга ларлаттынган. Ол айтырыгның талазы-биле спорт ниитилелериниң болгаш организацияларының республика эвилелиниң чөвүлелиниң даргазының ораланчызы эш А. Кумаяктың үүлүн моон адааанда парладывыс.

* * *

«Шын» солунга парлаттынган чөптүг саналдарны өөренип көргеш, спорт ниитилелериниң болгаш организацияларының республика эвилелиниң чөвүлели кышкы үеде тыва хүрешти моон соңгаар сайырадыр сорулга-биле чамдык ажылдарны чорудуп эгелээн. Кызыл хоорайның бирги чери дээш профессионал-техниктиг училищениң спорт залынга маргылдааны организастаанывыс-биле оон эгези салдынган. Ындыг маргылдааларны моон соңгаар дыштаныр хүннерде эрттирип, харын-даа республика хемчээли-биле маргылдааны чорудуп болур аргаларның барын бо баштайгы маргылдааның чедиишкинниг эрткени херечилеп турар.

Спорт эки-тура ниитилелдериниг тыва хүрештиң секцияларын организастап тургузарын планнап турар бис. Тыва хүреш чүгле бистиң республиканың хемчээлинге нептерээн спорт хевири турганындан, харындаа амгы үеде РСФСР-ниң Сибирь чоогунда областарының болгаш автономнуг республикаларының аразынга болуп эртип турар өнзагай хевири апарган. Ол чорук тыва хүрешти улам сайыраңгайжыдар, оон аргамергежилиниң талазы-биле үлегердиг болур харыысалгаже бисти кыйгырып турар. Ынчангаш, ону кыш, чай дивейн үргүлчү чорудары, анаа мергежилди, белеткелди куштелдиреринің чугулалының дугайында эшөөрнүң саналдап турары чөптүг.

Бир-тээ тыва хүреш бистиң республикага массалыг болганда, ол талазы-биле областар болгаш республикалар аразында маргылдааларга эрткен чылда болганы дег, ийиги черни эвес, бирги черни быжыг эзлээр ужурлуг бис.

Ону сайырадырынга үү кол чугулаа? Хүреш секцияларын тургузарда, тыва хүрешти эки билир кижилер (харын-даа тренерлер) чугула негеттинин келир. Ындыг болганда бисте тыва хүрештиң арга чурумнарының дугайында ам дээрезинде чаңгыс аай бижиттинген дүрүм чок болгай. Ынчангаш, бо талазы-биле бистиң хоочун мөгелеривис болгаш тыва хүрешти эки билир кижилер боттарының санал-оналдарын кинерери күзенчиг болуп турар.

Баштайгы үеде чаа организастаттынып турар ол секцияларга белеткелди үргүлчү чорудун, мөге бүрүзү бот-боттарының дуржулгазын содчуп турар болза чогуур. Борта мөгелер хөй-ниити эгелээшкин-биле дузаны спорт организацияларына чедирип, улуг үлүүн киирерин өүзеп турар бис.

Бир эвес үстүнде айыттынган үүлдер спортчу хөй-ниитиниң деткимчезин ап, аныяк өскеннин ортузунга кышкы үеде хүреш дээш ажылдарны чорудар болза, тыва хүреш республикадан дашкаар бодунуң алдарын быжыг-биле камгалап шыдаар дээрзин ол талазы-биле баштайгы базымнар херечилеп турар.

Шенелделер

ТҮННЕЛ ЧООКШУЛААН

Хоккей талазы-биле Кызыл хоорайның бирги чери дээш маргылдаа үргүлчүлевишаан. Бо эрткен неделяда маргылдааның ийиги дескининиң «Урожай» команданы типлээш, торпедочулар ажыткан. Олар ол оюнга удурланыкчызын 9:2 санга удуп алганнар. «Авиапорт» биле «Строитель» командаларның ужуражыышкыны ужудукчуларның типлелгези-биле 5:3 санныг доозулган.

Эрткен субботада «Строитель» команданы «Урожай» 12:0 санга удуп алган. Дыштаныр хүнде «Торпедо» биле «Буревестник» командаларның оюну болган. Бир эвес аная студентилер типлеп апкан болза маргылдааның ийиги черинге барып болурунун аргазы бар турган. Ынчалзадаа «Торпедо» команданың ойнакчыларынга олар күш четпейн барган болгаш 9:2 санга уттурганнар.

Ам түннел ужуражыышкыннар артып калганда командаларның байдалы мындыг: «Торпедо»—14 сандан 14 санныг, «Урожай» биле «Буревестник»—14 сандан 8—8 саннарлыг, «Авиапорт» биле «Строитель»—3—3 саннарлыг.

Ю. СУХОВ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчуу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда кылдызының болгаш харыысалгалыг дежурныйының 23—54, харыысалгалыг секретарының 23-35, көдээ ажыл-агый кылдызының 25-38, партийжи амыдырал кылдызының 37-13, иштики информация кылдызының 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг кылдыстериниң 21-27, үлетүүр болгаш транспорт база культура амыдырал кылдыстериниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00023. Чагыг № 100. Культура министерствозунуң типографиязы